לקתי מופר דשיית דקדיה
שלא נצטוה עליהם

אֲנִי יְהוָה: ג וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־
יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה

אֲנָא יְיָ: ג וְאִתְגְּלֵיתִי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְיָ

לקט בהיר

ט) רבו בזה המפרשים, מה חידש רבינו כאן, כי אין מפרש ערלתו לקצר הלשון של הכתוב כי אין דרכו בכך, ואפשר שר"ל כי לפי פשוטו זה יהיה הכוונה בהזכרת אברהם יצחק ויעקב שהם אבות לעם זה, משא"כ לפי מה שבו דלהלן יהיה הכוונה שהיו קדושי עליון ולא הרהרו והאמינו ואפילו לא היו אבות (רמ"א), אבל יש מי שאומר שמעתיק אחד מתלמידיו העתיק והגיה כן, והסברא כן נוחנת, כי המאור הגדול הרמב"ן הק' אשר היה זמן קצר אחר רש"י בשהעתיק לשונו כמב ואלא אל אברהם וגו' באל וגו' (סה"ד): י) חה המילוק בין פשוטו למדרשו, שלפי המדרש שהביא רש"י נקמן יהיה מיכח וארא כמשמעו לשון רמיה והתגלות, מה שמגיע לעין הנביא לראות, אבל לפי פשוטו זה כלון פירושו של וארא הנבואה, וכאילו אמר והנבואתי לאברהם באל שדי (רא"ם), וכן מה שאמר רש"י ובכולן „אמרתי" אין הכוונה על האמירה לפי פשוטו, אלא הכוונה שההנבואה היתה בנחיצה שם זה ולא בנחיצת שם הוי"ה ב"ה, ועיין המילוק נסמוך: יא) שאם היה כתיב לא הודעתי היה פירושו שלא אמרתי להם והם לא ידעו ששמי הוי', חה לא יתכן לפי פשוטו, וכמו שהקשה רש"י על דעת רבותינו לקמן, שהלא הודיע הקב"ה את אברהם בברית בין הבתרים ואמר לו אני ה': יב) פי' אמר להם ששמו הוי', וגם ידעו בחיצתו לאמת דבריו מקור האמת, וגם האמינו באמונה שלימה שקיים דבריו בשלימות גמור, ובכל הזמן של ההבטחה יהיה בנחיצת שם הוי"ה ב"ה, אעפי"כ לא ניכר להם בחיצת שם הוי"ה ב"ה, שכל ההבטחות שישנם במציאות עד שלא נתקיימו הם בחיצת אל שדי, אשר בחיצתו היא שיש די באלהותו ויכול הוא להבטיח והבטחתו יקויים בשלימות גמור (ג"א), והגם שהיה ניכר להם בחיצת שם הוי"ה ב"ה בהבטחות רבות, כגון לידת יצחק לאברהם וכגון שמרתיך וכו' והשבותיך וכו' ליעקב, אבל הבטחה זו של יציאת מצרים וירושת

אור החיים

לא קיבל כ"ד), ואמר אלהים אני, והוא אומרו וידבר אלהים פי' שדובר אליו כי הוא אלהים ומדינ במשפט על הכל ואת ארצה ישפוט משפט שלם, ונעשה שלא מיבר, ויאמר אליו אני כ' ושם זה יש בו מדות הרשומים י"ג מדות הרחמים ואחת מהם הוא ארך אפים שאינו ממהר לפרוע לרשעים בפועל כפיהם. עוד ירצה על זה הדרך וידבר אלהים ומדת דין זה באה כנגד השליח שהוא משה שדיבר לפני כ' שלא כדרך המוסר, אבל כנגד המשתלח אליהם שהם ישראל ויאמר אליו אני כ'. עוד ירצה עז"כ וידבר אלהים אל משה ישב עליו בדין ויאמר אליו אני כ' פי' הגם שצריך לדון אותך אליך אני נוטה מדת הרחמים, והוא שדייק לומר אליו") אני כ', והטעם על דרך אומרם ז"ל (ר"ה י"ז) למי נושא עון למי שעובר על פשע"), ויודע הוא כי משה עניו מאוד ומעביר על מדותיו יותר מכל הבריות לזה נכנ כ' עמו במדה זו ונשא עונו שהיה רצוי לבא עמו במשפט עליו, והוא אומרו אני כ' ורמז למדת נושא עון") ואין כאן משפט אליו. עוד רמז כ' שוב אומרו כ' הוא האלהי' (מ"א י"ח), והוא אומרו וידבר אלהים ויאמר וגו' אני כ', חה הוא גילוי יחוד כ' אשר גילה כ' סודו אל עבדו

וביאו נאמן ביאו:

ג. וארא אל אברהם וגו'. טעם שהזכירם בפרטות, לגד שכל אחד יש בו בחינה מעולה, אל אברהם שנתעלה לגד שהוא אשר הכיר

אור בהיר

גונר מדת הרחמים ומבטל את הגזר, וכן נהפך. יב) על דרך מה שפירשנו בסוף פרשת שמות בד"ה לדבר בשמך, עיין שם. יג) שמיבת אליו מיותר. יד) פירוש עניו, ומבלן, נעלב ואינו עולב. טו) שהוא אחד ממדת הרחמים הרשומים בשם

רש"י

ועשיתם אותם אני כ' נאמן ליתן שכר: [ג] **וארא.** אל האבות*[טו] **באל שדי.** הבטחתים (הרבה) הבטחות[יז] ובכלן אמרתי לכם אני אל שדי: **ושמי ה' לא נודעתי להם.** לא הודעתי אין כתיב כאן[יח] אלא לא נודעתי, לא נכרתי* לכם במדת (אמתתי* שלי[יט]) שעליה נקרא שמי כ' נאמן לאמת דברי*, שברי

שיטתו מתחשבת • וארא אל אברהם וגו' באל (רמבי"ן). • נודעתי להם במדה (רמבי"ן).
• אמיתות - אמת. • מדברים (רמבי"ן).

הוי"ה ב"ה בבי"ל. טז) ולא אמר בקיצור וארא אל וגו' באל שדי ולא בשמי ה', אלא ודאי שבאה להם וגם אמר להם ששמו הוי"ה, אלא לא נקודע להם בחיצת השם הזה. יז) פירוש פיצת שמי הוא שם אלקים. יח) פירוש בין לדרך הא' שלא הודיע להם בחיצת שם הוי"ה, ובין לדרך הב' שלא הודיע להם כי ה' הוא האלקים, היה לו לומר לא הודעתי. יט) דרך משל, אדם שבא למקום שאין מכירים אותו, והודיע ואמר ששמו ראובן, עדיין לא נודע מהותו ומצמותו מדתו וטבעו, כי שמו דבר אחד ומצמותו דבר אחר, על כן כשגילה ששמו ראובן שייך לומר הודיע, ומשך הזמן שיכיר מהותו ומצמותו שייך לומר נודע, מה שאין כן בהקב"ה הכל אחד, על כן אין שייך לומר הודיע, שזה יהיה פפירה לאחדותו, שברגאה שצמותו משאר בסוד ואת שמו גילה, ואם כן הם ב' דברים נפרדים הם ושנים. כ) זה פירוש פיצת אני. כלומר, חיות העולמות. כא) ואתה שנים. כב) ד' מאות שנה.

אור החיים

את בוראו תחלה מבלי שיקדים אליו דבר ממנו יתברך, כי הלא חמלא כל מי שקדם לו ידיעה מהבורא ממעשיו והנהגתו עם ברואיו אין לשבח אותו כשילך בדרך נחר לו יה כי כל משכיל יבחר בטוב ובפרט בטוב השלם והערב והמופלא הוא דרך ה', מה שאין כן אברהם כי דבק בה' קודם שיוכר אלהו מדותיו יתברך והנהגתו, וכבר כתבתי כי לאברהם למנה (ישעי' מ"א) שיקראו לו אוהבו של מקום פי' אהבת האמת אהבת הטוב כי הגם שעדיין לא הכיר ממנו אלא הנסיונות הגדולות אף על פי כן דבק בה' ואהבו וכמו שהתבטא במקומו. אל יצחק שהיתה בו בחינה אחרת שפשט מאורו על נבי המזבח. ואל יעקב שהיה שלם שלא יחסר ממנו טיפה מאוסה כישמעאל ועשו, והכוונה בזה שלכל ג' הדרגות הנדיקים בחירי עולם לא נגלתי עליהם אלא באל שדי שהוא גילוי הדרגה למעה מהדרגת גלוי שהתגלה למשה שהוא בשם ה' כאומרו אני ה', והכוונה בזה לבודיעו כי הוא כפוי בטובתו של מקום שכל כך החשיבו מהאבות והוא מדבר לפניו במיעוט דרך ארץ. והגם שמלינו שאמר בנבואת האבות גם כן (בראשית י"ח א') וירא אליו ה', מדבר ה' כאן אחה למד כי הכתוב שם יגיד שנגלה להם ה' אבל לא השיגו לדעת ולהכיר בחינה זו הנפלאה, והוא אומרו ושמי ה' לא נודעתי להם") פי' שלא נתודעה להם בחינה זו הנעלמה. עוד ירצה באומרו ושמי ה' לא נודעתי וגו' פי' הודעה יחוד ב' שמות יחד שהם שמי") ה' שנודעתי לך באומרו וידבר אלהים אני ה', והוא סוד אומרו (מ"א י"ח) ה' הוא האלהים, והוא סוד אומרו (זכריי' י"ד) ה' אחד ושמו אחד לא נודעתי להם לאבות פי' סוד ב' שמות יחד, שמי, ה', שהם אלהים הוי"ה שהדין יעשה רחמים ורחמים יעשו משפט לא נודעתי אליו") אני ה', והטעם על דרך אומרם ז"ל (ר"ה י"ז) למי נושא עון למי שעובר על פשע"), ויודע הוא כי משה עניו מאוד ומעביר על מדותיו יותר מכל הבריות לזה נכנ כ' עמו במדה זו ונשא עונו שהיה רצוי לבא עמו במשפט עליו, והוא אומרו אני כ' ורמז למדת נושא עון") ואין כאן משפט אליו. עוד רמז כ' סוד אומרו כ' הוא האלהי' (מ"א י"ח), והוא אומרו וידבר אלהים ויאמר וגו' אני כ', חה הוא גילוי יחוד כ' אשר גילה כ' סודו אל עבדו

וביאו נאמן ביאו:

ג. וארא אל אברהם וגו'. טעם שהזכירם בפרטות, לגד שכל אחד יש בו בחינה מעולה, אל אברהם שנתעלה לגד שהוא אשר הכיר

אור בהיר

וכבן. ואמר לא נודעתי") כי כ' ברוך הוא שמו ושמו הוא, ואינו כשאר הנברואים שחלוקים משמם ושמם חלוק מהם אשר על כן לא ידרך לומר לא הודעתי כי השם הוא המדבר ואם כן צריך לומר לא נודעתי"), עוד יתבאר אומרו באל שדי ושמי וגו' על דרך מה שפירשו בספר הזוה"ק (ח"ב כ"ג) בפסוק ואמרתם כה לחי כי מדת כה היא בחינת הסיבל שהוא שכינתו יתברך ויחודה הוא מי הטולם") וזה בחינת יחוד קטן, ואחר כך חזר לייחד יחוד עליון ואמר ואחה שלום רמז למקום גבוה שהוא חפארת ישראל הרמה הוא"ו. ואולי כי כן הן הדברים הנאמרים כאן באומרו באל שדי שזה הוא בחינת אל ושמי כ' שהוא יחוד העליון הרמה בחינת ואחה") שגילה למשה באומרו וידבר אלהים וגו' אני כ' לא נודעתי אליכם וגו' וכבן. עוד ירצה כי בא אדון ברוך הוא להשיב למשה על ששלחו קודם הקץ, ואמר כי הגם ששם קץ לאושך לגאת בני ישראל מארץ מצרים והקץ עדיין לא נשלם, יש לך לדעת כי הקץ שעשיתי להאבות") הוא בחינת אל שדי וכו שמתי עצות גבול ואמרתי לו די אבל בחינה אחרת לא נודעתי פי' לא אמרתי לכם הקץ שיהיה בתמצעות הרחמים אם יבקשו ויעוררו רחמים כמו שעשו ישראל שבקשו ממני רחמים ודפקו על דלתי הרחמים קודם הקץ לא נודעתי להם, ולכן הגם שלא שלמו ימי העיטוי והגיה אף על פי כן רחמתי עליהם במדת הוי"ה, והוא אומרו בתחילה אני ה' והבן. עוד ירצה על זה הדרך וארא אל אברהם פי' איך העלים רחמים מעם זה אשר הם בני בחוי שנגלתי על אבותם ולא לאחד בלבד אלא לשלשה באבות לכל אחד בזמנו, ולזה הפסיק ביניהם אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ולא אמר אל אברהם ויצחק ויעקב וזה יגיד שבת כל אחד בפני עצמו באל

אור בהיר

הוי"ה ב"ה בבי"ל. טז) ולא אמר בקיצור וארא אל וגו' באל שדי ולא בשמי ה', אלא ודאי שבאה להם וגם אמר להם ששמו הוי"ה, אלא לא נקודע להם בחיצת השם הזה. יז) פירוש פיצת שמי הוא שם אלקים. יח) פירוש בין לדרך הא' שלא הודיע להם בחיצת שם הוי"ה, ובין לדרך הב' שלא הודיע להם כי ה' הוא האלקים, היה לו לומר לא הודעתי. יט) דרך משל, אדם שבא למקום שאין מכירים אותו, והודיע ואמר ששמו ראובן, עדיין לא נודע מהותו ומצמותו מדתו וטבעו, כי שמו דבר אחד ומצמותו דבר אחר, על כן כשגילה ששמו ראובן שייך לומר הודיע, ומשך הזמן שיכיר מהותו ומצמותו שייך לומר נודע, מה שאין כן בהקב"ה הכל אחד, על כן אין שייך לומר הודיע, שזה יהיה פפירה לאחדותו, שברגאה שצמותו משאר בסוד ואת שמו גילה, ואם כן הם ב' דברים נפרדים הם ושנים. כ) זה פירוש פיצת אני. כלומר, חיות העולמות. כא) ואתה שנים. כב) ד' מאות שנה.

לָא נוֹדַעְתִּי לְהֶם: ד וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־
בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן

לָא הוֹדַעִית לְהוֹן: ד וְאַף אֲקִימִית
יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת

לקט בהיר

הארץ לא היתה עד עתה אלא נמתינת אל שדי, והמשך הכתוב הוא עז"ה: ויאמר אליו אני הוי"ה, עתה הנני מוכן ומזומן להראות נמתינת שמי הוי"ה, מה שלא היה כן עד עתה שהראתי נמתינת שמי אל שדי אבל נמתינת שמי הוי"ה לא נודעתי (נחי"), ולכאורה נראה שהכי"ם של „אל שדי" מושך אחר עמו, וכאילו כתוב ושמי ה' לא נודעתי (וכן פירש הראב"ע ז"ל) שאל"כ הרי פתח בשמו וסיים בעצמו שהי"ל ושמי ה' לא נודע להם, אבל אין אנו צריכים לזה, שהלא ידענו כי הוא אחד נאחדות גמור, לא כבן אדם שגופו ועצמותו הוא דבר אחד ושמו דבר אחר מופרד, אבל הקב"ה אחד ושמו אחד, הוא שמו ושמו הוא, א"כ הכתוב הוא לומר ושמי ה' לא נודעתי (אהה"ח): יג) ר"ל מיתת „וגם" שפירושו לא רק זה אלא גם זה, אינו שייך על סוף פסוק הקודם כאומרו לא נודעתי, שאין ב' דברים הללו נקשרים בשום מין דמיון, אלא שייך על אומרו וארא וכו' אל שדי, ואין זה ב' דברים לומר לא רק שנראתי להם אלא גם עשיתי ברית, אלא הכוונה, כי כבר אמרנו שעל פי פשוטו פי' וארא הבטחתי הבטחות, ואמר עתה שהבטחות שהבטחתי לא רק שהיו בשם זה אלא היו בברית, והוא שבועה, כלומר הבטחתי והשבעתי (רא"ם), והאילוק ביניהם שההבטחה הגם שהוא בשם זה פעמים המטה גורם ובטלה ההבטחה בענין קטנתי מכל החבדים, משא"כ ברית ושבועה בהכרח שתתקיים בלי שום עיכוב (ד"ד), ואמר הנני והעמדתי, ר"ל שאין הקמותי מלשון קיום, אלא מלשון הקמה והעמדה (רא"ם): יד) מביא ראיות שהבטחתם בשם זה, לפי שאין ידוע ומפורסם לכל, וצילחק צריכים אנו לדרוש ולומר שמה שאמר הכתוב השבועה שנשבעתי לאברהם פירושו בכל פרטיה, וכמו שלאברהם היתה בשם זה כמו כן ליצחק, אבל מה שהקיים והעמיד ברית על נתינת הארץ אין צריך ראיה (רא"ם), ואפשר שגם על הברית הבינו רמיות, שבפסוק של יצחק נאמר השבועה אשר נשבעתי לאברהם הרי יש כאן שבועה לאברהם וליצחק, והפסוק של יעקב מסיים אשר נתתי לאברהם וליצחק פי' בכל פרטיה כמו שלהם היתה

אור החיים

שדי הוא מיצת גילוי שכינה[כב]. ואומרו ושמי ה' לא נודעתי להם פי' עדיין לא הודעתי מדת רחמי להם, שכל הבטחות שהבטחתים עדיין לא הבאתי עליהם[כג], ואני חפץ להודיע להם מדת רחמי כי להם יאותו. ונתכוון ה' בזה להודיע גודל חיבתם בעיניו:

ד. וגם הקימותי וגו'. לפי מה שפירשנו כי יודיענו אלהים אשר יפליא בינו ובין האבות[כד], ירצה באומרו וגם הקימותי כאילו אמר והגם שהקימותי וגו', או וגם שהקימותי וגו'[כה] אף על פי כן לא השיגו להודיע להם שמי ה' כמו שהשגת אתה. עוד ירצה לומר כי דבר זה הוא דבר שה' ברוך הוא חייב לעשותו בזכות מלבד שנגלה עליהם באל שדי והבטיחם[כו] עוד לו שקיים עמהם שבועה וכו', ומעתה צריך לקיים שבועתו והדבר נהכרח להיות, ובזה תחזקנה ידיו של משה בשידע

אור בהיר

כג) ולא נתקבלים, חה נתינה היפך מדרכים הקודמים. כד) זה ממש כפרש"י ז"ל, שהודעתי להם שמי הוי"ה, וגם הודעתי להם נתינתה שהיא לאמת הבטחותי, וגם הלאמיה כי והבטחתי, אבל נפועל לא נודע וזכר להם נתינת שמי, כל עוד שלא קיימתי הבטחתי. כה) פירוש שגדול יותר מה שהשיג משה ממה שהשיגו האבות, אם כן אין שייך לומר וגם, שהרי אינו מוסיף על ענין ראשון, אלא גורע, שלאבות הקים ברית ולא למשה. כו) הענין אחד נכר הלשונות, והב' פסוקים הללו מקושרים יחד, וכן פירושו, לא נודעתי להם שמי אף על פי שהיו חשובים אצלי להקים אתם ברית. כז) פירוש הגם שעיקר המאמר שבפסוק הקודם הוא

אַרְעָא דִכְנָעַן יָת אַרְעָא
תּוֹתְבוּתְהוֹן דְּאִתּוֹתְבוּ בָהּ: ה וְאַף
קָדְמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל דִּי מִצְרָאֵי מַפְלְחִין בְּהוֹן

אֶת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ: ה וְגַם |
אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר

רש"י

ורבה וגו' ואת הארץ אשר וגו', כדי שנדרתי להם ולא קיימתי*[טז]: (ה) **וגם אני.** כמו שהבטחתי והעמדתי בריתי[יז] ביני וביניהם: **לתת להם את ארץ כנען.** לאברהם בפרשת מילה נאמר (בראי יז ח) אני אל שדי וגו' ואתנה לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך[יח], ליצחק (שם כו ג) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם, ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי אמרתי*, ליעקב (שם לה יב יא) אני אל שדי פרה

שיטי מתתיאה * ועדיין. * את בריתי - את הבריות אשר כרתי בין הבתרים.

שאל הקב"ה שמיעה זכירה ועשייה הכל אחד הוא, שנעידן ריפאה ועת הספדה אין כאן לא שמיעה ולא זכירה ולא עשייה, והבמלנן הספדה ובא עת דודים הנה שומע כביכול חוכר ועושה (והבנה תורה כלשון בני אדם), ופי' מיתת „וגם" כאן הבטחתי וגם התחלתי לקיים הבטחתי בה שמעתי את נאקתם וכו' (ג"א): יז) בהכרת להוסיף כאן מיתת הנאקים שהכתוב השמיטו בעבור שמוצן מאליו, שבלא זה יהיה פירושו שהכתוב ליין בחיו ישראל מדבר באומן ישראל אשר מצרים מעבדים אותם, וזה אין לו שחר, כי אין לנו ישראל אחר לטעות בו, אבל עם ההוספה הזו יהיה פירושו שנאקת בני ישראל בלה ממה שמצרים מעבדים אותם (רא"ם): יח) לון רבינו לתקן בזה קושיא, שהכתוב אומר ששמע נאקתם וע"י זה נזכר מן הברית, הלא כבר אמר וגם הקימותי את בריתי, הרי שזכור היה ומוכן היה לקיים הברית קודם ששמע נאקתם, והיל"ל איפכא וגם אני שמעתי וכו' ואזכור את הברית הקימותי עם אברהם וכו', לזה אמר שאין זה ברית נתינת הארץ, אלא מאחר שבא לקיים ברית נתינת הארץ זה היה סיבה לשמוע נאקתם, ובהיות כן הזכיר כביכול מכל ברית בין הבתרים שהיו בה כמה פרטים חוץ מנתינת הארץ, לעשות נקמה בגוי אשר יעבודו, ליטול ממונם וכו', וזה תשובה למשה על שאלתו למה זה שלחתני וכו' הרע לעם הזה, שמה שהרעו היה צורך בו שיתמלא פתחם להנקם מהם, גם זה הקדמה למה שאמר הכתוב לקחן לכן אמור וכו' והוצאתי אתכם וכו' ונשפטים גדולים, וזהו מה שאומר רש"י בדיבור הסמוך לכן על פי אותה

אור החיים

כי דבר זה אין לו מציאה מלהיות כן. וגם שכבר השיבו על מה שטען משה שהיה לו לעכב השליחות עד עת קץ והשיבו ויאמר לו אני ה' כי לא יוכל לסבול לכנות את רחמיו, עדיין יש לחוש שיתעצל משה בגמר שליחות היציאה כשיראה כל חוזק לב פרעה או על כיס ירתע לאחוריו, לזה הודיעו אל עליון כי הדברים הם עליו בתוקף השבועה לתת להם את הארץ:

את ארץ מגוריהם. צריך לדעת למה לא הספיק במה שהזכיר שמה ארץ כנען וחזר ואמר את ארץ מגוריהם. ואולי שנחכוין לומר כי הגרות בבר התחיל מימי האבות, ונפקא מינה להתחיל המנין מזמן האבות וכמו שכן היה. אלא כי עדיין קשה שהיה לו לומר את ארץ כנען ארץ מגוריהם למה אמר את שנראה שהם ב' ארצות. ואולי שנחכוין להוסיף ארץ פלשתים[כז]) וכמו שפירשתי בפסוק (בראשית כ"ו ג') גור בארץ הזאת וגו' כי לך ולזרעך אתן וגו' יעו"ש:

ה. וגם אני שמעתי וגו'. אומרו וגם[כח]) פי' מלבד שהתפללו למדת הרחמים ומלבד אהבת

אור בהיר

להראות מיצת משה רבינו ע"ה, עם כל זאת נכלל בו ההבטחה שהובטחו האבות כשנגלה עליהם, ואם כן שפיר שייך לומר וגם על הברית שהוא השבועה. כח) אלא נכלל נתינה „ארץ כנען" אלא ניחנה לאברהם, אבל נכלל נתינה מגוריהם שילחק אביו גר שם. כט) ומי הוא עוד שלחו שמע נאקתם, שאמר וגם אני.

בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה: כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יַרְא יְהוָה עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ: כב וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָּה הֲרֵעֹתָה

לְקַדְמוּתְהוֹן בְּמִפְקֵהוֹן מִקֳּדָם פַּרְעֹה: כא וַאֲמָרוּ לְהוֹן יִתְגְּלֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן וְיִתְפְּרַע דִּי אַבְאַשְׁתּוּן יָת רֵיחָנָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי לְמִתַּן חַרְבָּא בִּידֵיהוֹן לְקַטָּלוּתָנָא: כב וְתָב מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ לְמָא אַבְאַשְׁתָּא לְעַמָּא

לקט בהיר

רלו השוטרים על בני ישראל מבריחם, מה שהם בעצמם מוכרחים היו לאמר להם ולדוחקם לא מגרעו מלביכם וכו' (רא"ם), ואמר מבריחם ולא אמר את בנ"י, להדגיש ולהראות צערם ודוי לבם על שמוכרחים לומר להם כן (נח"י): לד) פי' הגם שהמדובר עד כאן הוא מהשוטרים, מ"מ זה ודאי אינו היו הם, כי לא יתכן דיבורים כאלו לאנשים צדיקים שמסרו נפשם על אחיהם (רא"ם), ומה שאמר הכתוב בלחתם מאת פרעה וזה ודאי שהם השוטרים שהם היו עמה אצל פרעה לא משה ואהרן, יש לומר דהכי פירושא שאנשים מישראל היו ממתינים חוץ לאולי יוציאו השוטרים לבטל הגזרה, וכשיצאו השוטרים מאת פרעה ריקם לא פגעו האנשים במשה ואהרן ויאמרו וכו', ולדברי רז"ל שהיו דתן ואבירם היה ג"כ בעניין זה, לו אפשר שגם הם היו מהשוטרים, כי לא כל השוטרים היו צדיקים, שהרי לא נצטרו לאנהדרין אלא ע' ושוטרים היו במספר ס' אלף (נח"י): לה) דקשה להם לרז"ל שאלא למה זה שלחתני היה צריך להיות קודם עז"ת, למה שלחתני אם לא הועלתי כלום, ואמ"כ ישאול למה הרעות, והרמיה שהרעותה שמאז באתי וכו' הרע, ולא להפסיק בין למה הרעותה וכין מאז באתי שהם ענין אחד, ועוד הי"ל למה ולמה בוא"ו אם הם ב' שאלות, גם הי"ל מה הועלתי בשליחותי, עוד קשה הלא זה קרוב לשמונים שנה שידע געגעם וגרמם של ישראל ולמה נתעורר רק עתה לשאול למה הרעותה, אלא ודאי אין זו שאלה אלא קבלות, ופירושו למה הרעותה על ידי על ידי שלחתני, ואני הוא שהבאתי עליהם הרעה, שאם לא על ידי לא היה איכפת לי

אור החיים

שחטאו עבודתכם בזמן מוטעה:

כב. וישב משה וגו' למה וגו'[יח], כוונת הכתוב הוא על זה דרך למה הרעותה פי' כי לא אמרת לי אלא שיחזק לבו ולא ישלח את העם אבל לא שיכבד עליהם הרע. ואם תאמר שעדיין לא הגיע הקץ לכלל מעליהם השעבוד וזה הוא סיבת הרע[יט] אם כן למה זה שלחתני פי' בזמן זה והיה לך להמתין עד קץ השעבוד. עוד ירצה על פי מה שכתבנו למעלה כי גילה ה' אליו שהגם שעדיין לא קרב קץ גאולה אף על פי כן הוא מקדים להגיל אותם מהעוני והשיגיע קץ הגאולה לאחר י"ג חודש יעלה אותם. והוא אומרו למה הרעותה לעם הזה ואם תאמר מועד שיסבלו ארבע זו לתכלית הגאולה אם כן למה זה שלחתני שהרי כל עיקר השליחות מקודם זמן הגאולה הוא לגזר הסרת השעבוד ואם אין תכלית טוב לדבר אלא הגיעה ולא הגלתו מגרם אם כן למה זה שלחתני, ורמז באומרו זה לי"ג חדש שנתעכבו ישראל במצרים מזמן זה עד הגאולה, ותשש משה כי ארבע זו שהכביד פרעה על ישראל

אור בהיר

רפה) גם לתרץ הכפל, גם מיתת זה. רפו) הדי שקודי השעבוד יגלים ולא שליחותך הגורם.

(4)

הֲדֵין וּלְמָא דְנָן שְׁלַחְתָּנִי: כג וּמִעֵּבֶר עֲלֵית לְוָת פַּרְעֹה לְמַלָּלָא בִּשְׁמָךְ אִבְאַשׁ לְעַמָּא הָדֵין וְשֵׁזְבָא לָא שֵׁזְבְתָּא יָת עַמָּךְ: א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּעַן תֶּחֱזֵי דְּאֶעְבֵּד לְפַרְעֹה

לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי: כג וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ: ו א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה

רש"י

קובל אני על ששלחתני (מ"ר - תנחומא): (כג) הרע. לשון הפעיל הוא, הֵרַעְתָּ[יז] רעה עליהם, ותרגומו אבאיש: (ו) עתה תראה וגו'. כהכרת על מדותיו[יא], לא כאברהם שאמרתי לו (בראשית כ"ב ט"ו) כי בויצחק יקרא לך

לקט בהיר

שהלא בגיך הם (רא"ם): לו) המיתה מלד עצמו פירושו שנעשה להם רעה, אלא שרש"י מוסיף „הרעה" שמה שנעשה להם רעה עתה היתה להרבות הרעה ממה שהיתה להם מקודם, ופשוט (נח"י): א) הגם שפירשנו ע"פ המדרש שטענת משה היתה שהוא בעצמו ע"י שליחותו הגיע הרעה, אעפ"כ נקרא הרשות על מדותיו יתברך, שהרי הקב"ה שלחו, והגיע רעה מאברהם שהקב"ה ניסהו בדבר שהיה לו טעמה הנשמעת טעמה נוקמת ועמד בנסיון ולא הרהר ולא שאל ולא טען, כמו כן היה לך לידע שאני עשיתי זאת להרע להעם דוקא אחר שליחותך כדי שיהיה לך טענה נוקמת וכדי לנסותך (מ"ל), ואין זה דומה לטענת למה ה' יתרה אפך שאחר הטעל וכדומה לזה, שכאן שאמר למה זה שלחתני נראה שכבוד עצמו הוא דורש (מהרש"ל), ועוד יש תילוק שאם הוא

אור החיים

תכיה כן עד זמן יגיעתם ממצרים. עוד ירצה להיות שהיו בישראל כת המשתעבדים וכת שאינם משתעבדים והוא שבא לו, לזה אמר כנגד כת המשתעבדים למה הרעתה לעם הזה, אמר הזה לשלול שאינם משתעבדים, וכנגד כת שלא גרם להם רעה אמר למה זה שלחתני פי' שלא הועלתי בשליחותי כלום. עוד ירצה על זה הדרך למה הרעתה לעמך ובהכרח להשיב באמצעות השליחות ולזה הרעה[יז] אם כן למה זה שלחתני[יח], ורמז בתיבת זה לומר כי על זה היה ממאן מלילך בעת השליחות:

כג. לדבר בשמך וגו' והצל וגו'[יט], פי' מלבד טענות הראשונים עוד הוא קובל לפני מלך איך יהיה הדבר הזה כי מאז דברתי לרשע זה בשמך לא די שלא עשה אלא הוסיף להרע, ודקדק לומר מאז פי' משעה עלמה שהזכיר לו שמו יתברך נתמלא חמה, כי בזה יוכר הדבר כי מה שעשה הוא משלחו את ה' וממיעוטו ערכו בעיניו נתכוון לזלזל ח"ו ואין לך מריס יד במלך ונוגע בכבודו כזה. ונתכוון משה בזה לומר כי איך לא נתקנא אל עליון לכבוד שמו להציל לישראל מידו למנעו מהרע לעמו תכף ומיד הגם שלא יהיו רואים ישראל לגם מלד עצמן יהיו רואים למען שמו יתברך אשר חילל רשע בגובה לבו, והוא אומרו והצל לא הצלת בתמי' איך לא הצלת אותם למען מגאן שמך. ובפל לומר ב' הצלות לרמוז כי בלא טעם זה כם עומדים להצלה ולזה שלחו:

ו) **א. עתה** תראה וגו'. טעם אומרו עתה. הוא תשובה למה שאמר ומאז באתי וגו' הרע לישראל יותר מהקודם, אמר לו עתה תראה כי רעה זו תכף תסתלק תוספת ותיקר, כמו שכן היה שנמכה ראשונה של דם נסתלק השעבוד כמאמרם ז"ל (ש"ר ט'), וזה כפך מחשבתו שחשב שיתמיד רעת ישראל מתמצות שליחות זה עד עת הגאולה כמו שפירשתי בדבריו. עוד ירצה להשיבו על מה שאמר כי אויב חרף ה' ולא קינא לכבוד

אור בהיר

רפז) פירוש אני השליח היה הגורם. רפח) דוקא אותי ולא שליח הגון. רפט) למה כפל הדברים, הרעה, הרע, ועוד אמר

הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו
וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: ה וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־
הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה
וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: ו וַיִּקַּח
אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־
יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־
הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ז וַיֹּאמֶר
יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי
וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ
וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: ח וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה

תְּלִיתָאָה וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי
וַחֲזָא יָת אַתְרָא מֵרְחִיק: ה וַאֲמַר
אַבְרָהָם לְעוּלֵימוֹהִי אוּרִיבוּ לְבוֹן
הָכָא עִם חֲמָרָא וַאֲנָא וְעוּלֵימָא
נִתְמְטֵי עַד כָּא וְנִסְגּוּד וּנְתוּב
לְוָתְכוֹן: ו וּנְסֵיב אַבְרָהָם יָת אָעֵי
דַּעֲלָתָא וְשַׁוִּי עַל יִצְחָק בְּרֵהּ
וּנְסֵיב בִּידֵהּ יָת אֶשָּׁתָא וְיָת
סַכִּינָא וַאֲזָלוּ תְרֵוֵיהוֹן בַּחֲדָא (נ״ל 144מַחֲדָא): ז וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם
אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא אָנָא
בְּרִי וַאֲמַר הָא אֶשָּׁתָא וְאָעֵיָא וְאָן
אִימְרָא לַעֲלָתָא: ח וַאֲמַר אַבְרָהָם
קֳדָם יְיָ גְּלֵי לֵהּ אִימְרָא לַעֲלָתָא

לקט בהיר

טז) לא אמר הכתוב וירא ה׳ את המקום, אלא ראה מעצמו, ומהיכן ידע שהוא טוב רואי והקב״ה אמר לו אשר אומר אליך, ועדיין לא אמר לו, אלא ודאי שראה בו שיעור משאר מקומות שהיה קשור פי׳ עב ודבוק לא כשאר עגלים ונפרט לדברי חז״ל שהעברים לא ראוהו (רא״ם): יז) כי מיצה כה מראה על שיעור ההליכה ופשוט הוא שמראה להם על קורבתו לומר שלא יגרכו להמתין זמן רב, אבל יותר הי״ל עד פה או עד שם וכדומה, לזה הביא הדרוש שמראה מיצה זו בפיו שעם יודע לו שהבטחת כה יהיה כשאר בתקפו, אבל הוא לא הרהר ולא במכוון אמר כן (מ״ל): יח) גם זאת נגנזה בפיו בלי כוונתו שאם היה מכוון היה אומר ומשובה או לא היה אומר כלום, כי פשיטא שישובו, ולא ישאלו שם: יט) פי׳ מכלה אותה שעל ידי הסכין נפסד הבשר המי, ומביא ראיה שהפסד והכליון נקרא לפעמים אכילה, אבל אינו מדייק שמיכת מאכלת פירושו אף אחרים לאכילה לא שהוא בעצמו אוכל, והי״ל לקרותו אוכלת, לזה הוסיף טעם אחר, ולפי״ז נכון שהוא פועל יוצא שעל ידי שחיטת הסכין הוכשר והוכן והותר הבשר לאכילה, וזה לבד ג״כ לא די שהיה צריך להיות שמה מכשרת ולא מאכלת לכן הוצרך לטעם הראשון שעיקר הטעם משום שהוא אוכלת, וכל זה לפי פשוטו, ועדיין אינם מספיקים שלב׳ הטעמים לומר לא אמר סכין שמה הרגיל לזה הבינה המדרש שעל ידי סכין זה נתנסה אברהם ויצחק אשר אנו נהנים ואוכלים זכותו (מ״ל), ואחר שנקרא סכין אברהם מאכלת נקראו גם שאר סכינים לפעמים על שמו כגון בפנגע בגבעה (שופטים י״ט כ״ט) ויקח את המאכלת: כ) ומה יהיה אחר אם יאמר וילכו, או לא יאמר בכלל ההליכה ודי במה שאמר ויצאו אל המקום וכו׳, אלא אמר יחדו על השוואת הרגלון ובב מסכים, ואחר

בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ט וַיָּבֹאוּ אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן
שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־
הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם
אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: י וַיִּשְׁלַח
אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת
לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ: יא וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ
יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם |
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: יב וַיֹּאמֶר אַל־
תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ
מְאוּמָה כִּי | עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא

בְּרִי וַאֲזָלוּ תְרֵוֵיהוֹן כַּחֲדָא: ט וְאַתְּוֹ
לְאַתְרָא דִּי אֲמַר לֵהּ יְיָ וּבְנָא תַמָּן
אַבְרָהָם יָת מַדְבְּחָא וְסַדַּר יָת
אָעֵיָא וַעֲקַר יָת יִצְחָק בְּרֵהּ וְשַׁוִּי
יָתֵהּ עַל מַדְבְּחָא עֵיל מִן אָעֵיָא:
י וְאוֹשִׁיט אַבְרָהָם יָת יְדֵהּ וּנְסִיב
יָת סַכִּינָא לְמִכַּס יָת בְּרֵהּ:
יא וּקְרָא לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ מִן
שְׁמַיָּא וַאֲמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם
וַאֲמַר הָא אָנָא: יב וַאֲמַר לָא
תּוּשִׁיט יְדָךְ לְעוּלֵימָא וְלָא תַעְבַּד
לֵהּ מִדְּעָם אֲרֵי כְּעַן יְדַעְנָא (נ״ל
יְדַעְתִּ) אֲרֵי דַחֲלָא דַיְיָ אַתְּ וְלָא

רש״י

ויבחר לו הבה, ואם אין שם לעולה בני[א], ואע״פ שהבין יצחק שהוא הולך להשחט* וילכו שניהם יחדו (נ״ר) כלב שור*: (בו) **ויעקד.** ידיו ורגליו (פדר״א נ״ל) מאחוריו[ב], הידיים והרגלים ביחד היא עקידה (שבת י״ד.) והוא לשון (נ׳ נ״ע) עקודים[ג], שהיו קרסוליהם לבניהם, מקום שעוקדים אותו* בו היה ניכר: (יא) **אברהם אברהם.** לשון חבה הוא (נ״ר), שכופל* את שמו: (יב) **אל תשלח.** לשחוט, אמר לו א״כ לחנם[ד] באתי לכאן לעשה בו חבלה ואוליא ממנו מעט דם, א״ל ואל תעש לו מאומה אל תעש בו מום (נ״ר): **כי עתה ידעתי.** אמר רבי אבא[ה] א״ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי בילחק יקרא לך זרע, וחזרת ואמרת קח נא את בנך,

שינוי נוסחאות • לשחט. • שלם. • אותו. • כשכופל.

לקט בהיר

שידע יצחק טעם הליכתו חזר לומר זאת עוד הפעם להגיד שבאו של יצחק (רא״ם): כא) דרש יפות בני אם הוא לשון חבה היה לו להקדימו כבדר ולומר בני אלקים ירלה וכו׳ (במ״ח), וגם עתה שהוא בפוף המאמר נשאר פשוטו לשון מיצה אלא שעיה ואמר אוחה לבסוף כדי שישתמע לתרי אנפי וכדי שירגיש יצחק (בא״י): כב) פשוט הוא שאין מאמוריו שייך בנבוך ולאן, כי זאת אין במציאות, אלא הוסיף רציו מדעתו לומר שבקידת יצחק היה מאמוריו, כי זיל בתר טעמא, שהעקידה היתה כדי שלא יפרכם וא״כ נאדם צריך להיות מאמוריו (ג״א), ומה שאמר הידים והרגלים ביחד פשוט הוא שר״ל יד ימין עם רגל ימין ויד שמאל עם רגל שמאל, כי כן הוא בגמרא ופוסקים (בד״א): כג) המחברים בלאן לבן ויעקב, כלומר משוים במקום שהם עקודים והוא סוף הרגלים הנקרא קרסולים: כד) כי המחשבה והרצון והנסיון לא היה נחשב בעיני עצמו לבלום, והיה רוצה לעשות מעשה מצוה בפועל (מ״ל), או אפשר שחשב שכן הוא רצון קונו לקיים שניהם, שישאר בחיים כדי לקיים כי בילחק יקרא לך וגם לשוחטו במקום ולעשות חבלה להוציא דם ולזרוק על המזבח, אמר לו הקב״ה אני לא אמרתי לך שוב שחיטה ושוב זריקה רק עליה כדלקמן בדיבור הסמוך (ב״ב), והחכרם נדרשה זו, כי מאומרו בוא״ו ואל תעש לו, הרי שאין הכפיפא פירושו של רישא אלא דבר נוסף, ומאומרו מאומה מובן שהשאלה היתה לעשות חלק מהשחיטה (רא״ם): כה) הוצרך להבינו אגדה זו, שקשה לו נחיצת טעם זה להיכן מוחר, וכי מניעת השחיטה הוא בשביל ירלאת שמים שלו, הלא הם ב׳ דברים, מניעת השחיטה הוא בשביל שרוצה בקיומו, גם נתודע שהוא ירא שמים, ועוד האיך שייך „עתה״ ביודע ועד והמגיד מרלאשים אחרים ב״ה, לזה תירץ שנחיצת טעם הוא על שאלה הנעלם הנשאר בכח המובן מעצמו, והשאלה היא, בשלמא ע׳ הנסיונות היה צורך בגוף המעשה,

אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ
אֶת־יְחִידֶךָ מִמֶּנִּי׃ יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם
אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז
בַּסְּבָךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃

מְנַעְתָּ יָת בְּרָךְ יָת יְחִידָךְ מִנִּי׃
יג וּזְקַף אַבְרָהָם יָת עֵינוֹהִי בָּתַר
אִלֵּין וַחֲזָא וְהָא דִכְרָא בָּתַר אֲחִיד
בְּאִילָנָא בְּקַרְנוֹהִי וַאֲזַל אַבְרָהָם
וּנְסִיב יָת דִכְרָא וְאַסְקֵהּ לַעֲלָתָא

לקט בהיר

כגון אור כשדים היה צורך לקדש שם שמים, לך לך היה צורך לעזוב משפחתו ולחזר דוקא במארץ כנען, וכן כולם, ודרך אגב נתנסה בהם שעשה רצון קונו בשלימות, אבל נסיון זה הלא לא היה צורך בו שהלא אמרת לי אל תשלח י"ב למה אמרת קח נא וכו', וכי צריך אתה לנסיון לדעת כל דבר, ועל זה השיבו הקב"ה (כי) טעם שעשיתי זאת (עתה) ע"י נסיון זו דוקא (ידעתי) להשיב למקטריגים שלא האמינו בנסיונות הקלושים (ג"א), גם בזה יהיה מיושב הלשון שאמר „עתה" לשון הווה, ידעתי לשון עבר, והכי פירושא, עתה יכול אני להראות מה שידעתי כבר (בד"א): כו) מיצת הנה מורה על פי רוב על הפתאום שנתמדש עתה ולא היה מקודם, ואם פירושו כאן שראה פתאום לא עד עתה הילל"ל והנה ראה איל, ועוד האיך לקחו הלא מן המתם ברם וגזל הוא והקב"ה שונא גזל בעולה, ההכרח לומר שלא ראותו היה פתאום אלא האיל היה פתאום, וכאילו אמר והנה האיל, כלומר האיל הידוע המוכן לענייני אשר עד עתה לא היה הנה, עתה הנה הוא, ודומה לו והנה אלוס פי' הפלוס המדובר שלא היה לפנינו בשלימות שהיה מסר הנה הוא, וכן (רות ד' ל') והנה הגואל עובר פי' הגואל שאנו צריכים לו לענייננו ולא ידענו עד עתה היכן הוא, עתה הנה הוא (נח"י): כז) ומקרא מסורס הוא, גם חסר מיצת „כן" וכאילו אמר וישא את עיניו אחר כן וירא והנה (רא"ם), ואין פירושו איל אחר, כלומר איל אני, שלא היה כאן ראשון, גם אין לומר שחסר אחר שנאחז פי' שראה אותו אחר שנאחז לא קודם, שא"כ היל"ל אחר אחז קרניו בסבך, כי בשלמא אם הוא דבר בפני עצמו ומספר שהשטן עכבו שפיר הלשון נאחז האיל ע"י השטן כאילן ע"י קרניו, אבל אם אינו פיפור מעשה אלא הודיע מתי היתה הראיה שורת הדיבור לומר שהיתה זאת אחר שנאחז קרניו בסבך (מהרש"ל), ואחר ההכרח יש ראיה גמורה מהאונקלוס: והענין שבא הכ' להשמיענו שמשם ידע אברהם שהקב"ה הזמינהו לו ואין לו בעלים ואינו גזל שהלא פתאום ראהו רץ ונאחז ולא מקודם (ב"ב): כח) אין מיצת סבך פירושו אילן, כי פירושו ענין התאחדות והתקשרות דבר אחד בחבירו, אלא שהתאחדות זו היתה ענפי אילן. נתקלים ע"ד ה' בסבך עץ קרדומות פירש"י העץ סובך אותם והם נסבכים בו: כט) ההכרח מן הכתוב כבר אמרנו בשם מהרש"ל ז"ל, ועוד יש להוכיח מדלא אמר „אחוז" שהיה אחוז, ואמר נאחז לשון נפעל שהיה נאחז על ידי אחר (ג"א). ומזה מכל זה הלא נשלח איל זה מן השמים אל אברהם בהשגחה פרטית, ואיך יוכל לומר שהשגחה פרטית מנעו מאברהם, גם אין לומר שנסבך באילן ע"י השגחה פרטית כדי שיזול אברהם בתפסו, כי האיל הלך להזמין עצמו לאברהם, אלא ודאי שהשטן מנעו (בא"י): ל) שמזה משמע שבנו היה מחוייב ונכנס זה תחתיו, וזה אינו וכו"ל שלא אמר שחטהו (ב"ב): לא) ופי' תחת בנו בכוונה ובאמירת תחת בנו, וגם היה תחת בנו שמוכן היה לשחטו, והיה ג"כ מקובל לפני הקב"ה תחת בנו

רש"י

עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו הקב"ה (חכ' פ"ע ל"ה) לא אחלל בריתי ומולת שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך קח מולת שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו, אסקתיה אחתיה, כי עתה ידעתי, מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות (העולם) התמהים מה היא חיבתי אצלך, יש לי פתחון פה עכשיו ברואין כי ירא אלהים אתה (נ"ר - תנח' כ"ח): (יג) **והנה איל.** מוכן היה לכך[יב] מששת ימי בראשית (תנח' - תנוח פ"ה): **אחר.** אחר* שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו[יג] כשהוא נאחז, והוא שמתרגמינן חקף אברהם ית עינוהי בתר אלין: **בסבך.** אילן[יד]: **בקרניו.** שהיה רץ אצל אברהם והשטן סובכו[טו] ומערבבו באילנות* (פדר"א ל"א - נ"ר): **תחת בנו.** מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום, ומהו תחת בנו[ז] על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יה"ר שתהא זו* כאילו היא עשויה בבני[לא], כאילו בני שחוט, כאילו

שיני נוסחאות • אחר. • ודבי לעכבו. • עבודה זו.

והנה הגואל עובר פי' הגואל שאנו צריכים לו לענייננו ולא ידענו עד עתה היכן הוא, עתה הנה הוא (נח"י): כז) ומקרא מסורס הוא, גם חסר מיצת „כן" וכאילו אמר וישא את עיניו אחר כן וירא והנה (רא"ם), ואין פירושו איל אחר, כלומר איל אני, שלא היה כאן ראשון, גם אין לומר שחסר אחר שנאחז פי' שראה אותו אחר שנאחז לא קודם, שא"כ היל"ל אחר אחז קרניו בסבך, כי בשלמא אם הוא דבר בפני עצמו ומספר שהשטן עכבו שפיר הלשון נאחז האיל ע"י השטן כאילן ע"י קרניו, אבל אם אינו פיפור מעשה אלא הודיע מתי היתה הראיה שורת הדיבור לומר שהיתה זאת אחר שנאחז קרניו בסבך (מהרש"ל), ואחר ההכרח יש ראיה גמורה מהאונקלוס: והענין שבא הכ' להשמיענו שמשם ידע אברהם שהקב"ה הזמינהו לו ואין לו בעלים ואינו גזל שהלא פתאום ראהו רץ ונאחז ולא מקודם (ב"ב): כח) אין מיצת סבך פירושו אילן, כי פירושו ענין התאחדות והתקשרות דבר אחד בחבירו, אלא שהתאחדות זו היתה ענפי אילן. נתקלים ע"ד ה' בסבך עץ קרדומות פירש"י העץ סובך אותם והם נסבכים בו: כט) ההכרח מן הכתוב כבר אמרנו בשם מהרש"ל ז"ל, ועוד יש להוכיח מדלא אמר „אחוז" שהיה אחוז, ואמר נאחז לשון נפעל שהיה נאחז על ידי אחר (ג"א). ומזה מכל זה הלא נשלח איל זה מן השמים אל אברהם בהשגחה פרטית, ואיך יוכל לומר שהשגחה פרטית מנעו מאברהם, גם אין לומר שנסבך באילן ע"י השגחה פרטית כדי שיזול אברהם בתפסו, כי האיל הלך להזמין עצמו לאברהם, אלא ודאי שהשטן מנעו (בא"י): ל) שמזה משמע שבנו היה מחוייב ונכנס זה תחתיו, וזה אינו וכו"ל שלא אמר שחטהו (ב"ב): לא) ופי' תחת בנו בכוונה ובאמירת תחת בנו, וגם היה תחת בנו שמוכן היה לשחטו, והיה ג"כ מקובל לפני הקב"ה תחת בנו

חֲלַף בְּרַהּ׃ יד וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם
תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר קֳדָם יְיָ
הָכָא יְהוֹן פְּלִיחִין דָּרִיא בְּכֵן
יְתֵאמַר בְּיוֹמָא הָדֵין בְּטוּרָא
הָדֵין אַבְרָהָם קֳדָם יְיָ פְּלִיחַ׃
טו וּקְרָא מַלְאָכָא דַיְיָ לְאַבְרָהָם
תִּנְיָנוּת מִן שְׁמַיָּא׃ טז וַאֲמַר
בְּמֵימְרִי קַיְמִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי
חֲלַף דִּי עֲבַדְתָּא יָת פִּתְגָּמָא
הָדֵין וְלָא מְנַעְתָּא יָת בְּרָךְ יָת
יְחִידָךְ׃ יז אֲרֵי בָרְכָא אֲבָרְכִנָּךְ
וַאַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי
שְׁמַיָּא וּכְחָלָא דִּי עַל כֵּיף יַמָּא
וְיֵרְתּוּן בְּנָךְ יָת קְרֵוי סַנְאֵיהוֹן׃
יח וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָךְ כֹּל
עַמְמַיָּא דְאַרְעָא חֲלַף דִּי

יד וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא
יְהוָה | יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר
יְהוָה יֵרָאֶה׃ טו וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־
אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃ טז וַיֹּאמֶר
בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר
עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ
אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ׃ יז כִּי־בָרֵךְ
אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ
כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־
שְׂפַת הַיָּם וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֶת שַׁעַר
אֹיְבָיו׃ יח וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי
הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי׃

רש"י

דמו זרוק, (כאילו בני* מופשט) כאילו הוא נקטר ונעשה דשן (נ"ר): (יד) **ה' יראה.** פשוטו כתרגומו ה' יבחר וירלה[לב] לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: **אשר יאמר היום.** שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה ירלה הקב"ה לעמו: **היום.** הימים העתידים, כמו (נ"ו ל"ג) עד היום הזה שבכל המקרא, שכל הדורות הבאים הקורלים את המקרא הזה[לג], אומרים עד היום הזה על* היום שעומדים בו, ומ"א ה' ירלה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהגילם מן הפורענות (נ"ר - נרכות פ"ב), כדי שיאמר היום הזה בכל דורות הבאים בהר ה' ירלה אפרו של יצחק לצור ועומד לכפרה (תנח'): (ח) **ברך אברכך.** אחת לאב[לד] ואחת לבן (נ"ר): **והרבה ארבה.** אחת לאב ואחת לבן

שיני נוסחאות • הוא מופשט. • עד היום.

(יְרֻאֶה) אפרו של יצחק כלומר מכפר לזרעו בזכותו (במ"ח): את התורה, אלא יום שאתה רואה אותו נכתב ויום שאתה אומרו: דבר ופירושו ברכה אברכך אעפ"כ תד מיומר וניתן לדרוש, וכן הרבה ארבה, וכן דרשו חז"ל הכפל בכל מקום, וכשלא מצאו לדרוש אמרו דברה תורה כלשון בני אדם (רא"ם), ולריך ברכה לאב ולבן הגם שברכות הבן הוא עצמו ברכה לאב, לומר שכל אחד כדאי לעצמו (במ"ח), וא"כ נתברך יצחק בב' ברכות אלו ושל אביו (נח"י):

לקט בהיר

(בא"י): לב) והוא לשון מפלה על העתיד ואינו רואיים עיניים, אלא מלשון רואה אני את דבריו, ואומרו בהר ה' אינו נקשר ביחד ב' מיצות הללו, ולריך להפסיק ביניהם, כי מיצת ה' מקושר עם מיצת ירלה ועל מיצת בהר לרוסף בהר „הזה", ופי' הכתוב הוא עז"ה: (ה' יִרְאֶה) יהי רצון שהקב"ה יבחר לו מקום זה לשכונת קדשו (אשר יאמר היום) שבכל יום לדור דורות יהיו אומרים (בהר) הזה (ה' יִרָאֶה) הקב"ה תמיד בהתגלות לעמו ומוכן לקבל עבודתם ותפלתם, ולפי"ז מה שאמר כמרגומו כוונתו על אמצע הפ' לא אחילתו וסופו חה פשוטו, ולפי האגדה יהיה גם ירלה הראשון מלשון ראיית עיניים, ומיצת ה' נקשר לחיצת בהר, ואין לריך להוסיף, ופי' מיצת היום יום הכפורים, עז"ה: (ה' יִרְאֶה) את עפרו של יצחק כלומר זכותו יהיה מונח לפניו וירלה אותו (אשר יֵאָמֵר היום) שיהיו יכולים לומר ביום הכפורים של כל שנה ושנה (בהר ה') פי' לפניו לג) פי' אין היום יום העקידה אי יום שבתב אותו הכותב לד) והגם שאין כאן ב' ברכות, שאיבת ברך הוא שם דבר ואינו נקשר ביחד ב' מיצות הללו, ולריך להפסיק ביניהם, כי מיצת ה' מקושר עם מיצת ירלה ועל מיצת בהר לרוסף בהר „הזה", ופי' הכתוב הוא עז"ה: (ה' יִרְאֶה) יהי רצון שהקב"ה יבחר לו מקום זה לשכונת קדשו (אשר יאמר היום) שבכל יום לדור דורות יהיו אומרים (בהר) הזה (ה' יִרָאֶה) הקב"ה תמיד בהתגלות לעמו ומוכן לקבל עבודתם ותפלתם, ולפי"ז מה שאמר כמרגומו כוונתו על אמצע הפ' לא אחילתו וסופו חה פשוטו, ולפי האגדה יהיה גם ירלה הראשון מלשון ראיית עיניים, ומיצת ה' נקשר לחיצת בהר, ואין לריך להוסיף, ופי' מיצת היום יום הכפורים, עז"ה: (ה' יִרְאֶה) את עפרו של יצחק כלומר זכותו יהיה מונח לפניו וירלה אותו (אשר יֵאָמֵר היום) שיהיו יכולים לומר ביום הכפורים של כל שנה ושנה (בהר ה') פי' לפניו

שבגדים על בשר עוד מלבוש לשמירה נפני הקליפות וספיר אמרו חז"ל דקאי על בגדי שבת שבת שמירה גדולה לפי שהם בגדי קודש כיולא לנו מזה שהמלבוש של אדם הוא שמירה לו מהחיצונים ע"כ צריך כל אדם ליזהר מאד מאד לבל ילך ח"ו במלבושי עכו"ם ופריצים. לא כמו אשר חדשים מקרוב באו בעו"ה אנשים ונשים שלובשים עצמן כמו עכו"ם ממש אוי להם ואוי לנפשם כי לא די שהבגדים אלה אינם שייכים שמירה לגוף רק אדרבה הם גורמים אחיזה לחיצונים יותר ויותר וגורמים לעצמן כל הרעות האלה שזכרנו רחמנא ילילנו וישמרנו מהם עד עולם אמ"ן:

פרשת וירא

בפסוק וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת כו'. יל"ק שבכל המעשים שעשה אברהם בעקדת בנו עם הילדים עד עתה לא נאמר בשום אחד וישלח את ידו רק אצל לקיחת המאכלת בגון בנין המזבח כתיב שתם ויבן את המזבח וכן ויערוך את העצים. וכן ויעקוד את יצחק וכן בכל העשיות לא נאמר שליחות יד רק במקום הזה. ונראה עפ"י שאמרו חז"ל ע"פ וישכם אברהם בבוקר מכאן למדנו הזריזות של אברהם שהיה זריז גדול בעבודת הש"י והיינו לפי שהיה דבוק תמיד להבורא יה"ש באהבה גדולה ועלומה עד אין סוף הוא שומר ומלפר לשמעו אחר לוון מהשם יתברך כדי שיקיים תיכף באהבה וברצון גדול והיא נחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו ובכן תיכף כששמע מפי הגבורה קח נא את בנך כו' והעלהו שם לעולה נזדרז ב"כ לקיים המצוה באהבה ובדביקות גדול עד שנעדל דביקותו לא הרגיש הנעשות האברים כלל. רק אחר שקיים מצות בוראו והעלהו לעולה אז נתרשלו אבריו מחמת שכבר קיים המצוה ששמע כי על השחיטה לא נצטוה כלל בפירוש שלא נאמר רק והעלהו וכבר העלה ונפסק ממנו הזריזות. ואח"כ כשרצה לשחוט לא היה עוד זריזות בהיד עד שהוצרך לעשות בכח

וזה שנאמר וישלח אברהם את ידו ויקח [illegible] שהוצרך לשלח את היד בכח ליקח [illegible] המאכלת ועי"ז אמר לו הקב"ה אל תשלח ידך [illegible] הנער ר"ל אין אתה צריך להטריח כ"כ את יד[illegible] כי עתה ידעתי כי ירא אלקי אתה כו' [illegible] תשכת כו' ר"ל כבר קיימת המצוה של והעל[illegible] אם לעולה אשר מזה אני יודע כי ירא אלקי[illegible] אתה ולכן אין אתה צריך להטריח יותר לשל[illegible] את ידך ליקח את המאכלת כי כבר קיימת אל[illegible]

המצוה:

בפסוק ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני כו'. יל"ק הלא כבר אמרו חז"ל כל ס"ת שנמצא בו אות אחת חסר או יתיר הוא פסול וכאן לכאורה כל הפסוק הוא מיותר כי מה משמיענו זה שאמר יצחק לאביו אבי ומה שאמר אברהם לבנו בני. ונראה דהנה כבר ידוע שלכל נקרא' תורתינו הקדושה בשם תורה לפי שהיא מורה דרך הישר אשר יל[illegible] בו האדם ואין לך שום אות שבתור' שלא יהי[illegible] בו איזה עלה טובה לעבודת הבורא יה"ש וגם מן פסוק זה נוכל ללמוד מדה טובה איך יתנה[illegible] האדם תמיד במידת הענוה והשפלות כמ"ש אל יתהלל חכם בחכמתו כו'. וזה מבואר כבר בכל ספרי ירחים שאפילו יהי' אדם מושלם בכל המעלות טובות ויהא בקי בכל התורה כולה ידמה בעיניו כאלו לא התחיל כלל כי מי לנו גדול ממשה רבינו עליו השלום ועליו נאמר ומשה הי' עניו מכל האדם כו'. אבל להיפוך אם רואה בחבירו איזה מידה טובה אזי יקנא בו. ויאמר שהוא עובד הבורא יה' יותר וזה נלמד מן הפסוק זה כי כבר מבואר במדרש חז"ל שבשעה שהלך אברהם לעקידה עם יצחק בנו הי' רעש גדול בפמליא של מעלה ובפמל' של מטה הללו אומרים האו איך אדם גדול כזה במבוא' במדרש שבסוף ימי' הי' מולך על כל האומות איך הוא מוליך לשחוט את בנו יחידו בשביל אהבת הבורא יה"ש. והללו אומרים האו איך יצחק זה שהוא בן מלך ויש לו כל תענוגי העולם ועתה הוא הולך לשחיטה בדי לעשות רצון הבורא יה'. אבל אברהם ויצחק כל אחד קילם את חבירו ואמר בלבו שאין

[illegible] נחשב כלום דהיינו יצחק אמר מה אני [illegible] דבר גדול הלא ברגע אחד ישחוט אותי [illegible] ולא נשמתי ולא יהי' לי עוד שום ענר [illegible] בעקר בחידוש הוא על אבי כמה לענר יסבול [illegible] על בנו ימים רבים ובכ"ז אינו מונע [illegible] מעשות רצונו יתברך ואברהם אמר להיפוך [illegible] מעשה שלא יהי' לי רק מעט ענר [illegible] ימים על בני יחידי עד שישכח מלבי אבל [illegible] המעשה שעשה בני שהוא נותן לחתוך [illegible] ומוסר א"ע למיתה ובכ"ז אינו מונע [illegible] הדברים נרמזים בפסוק הזה ויאמר [illegible] אברהם אביו ויאמר אבי ר"ל. יצחק אמר [illegible] המצוה הזאת אינה נקראת רק על שם אבי [illegible] העיקר ויאמר הנני ר"ל אבל אברהם אמר [illegible] הנני בני ר"ל הלואי שאהי' על מדרגת בני שהוא העיקר:

פרשת בשלח

בפסוק ויאמר ד' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וילא העם ולקטו דבר [illegible] ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא. [illegible] הרבה מ' למה לא הספיק לכם הענוגות [illegible] ממגרים עד מ"ת. ועוד איך תולה זה [illegible] אם יבוא בתורתי כו' עוד כמה דיקדוקים [illegible] בהמשך הכ'. אך נראה כי הנה הקב"ה [illegible] את ישראל שע"י אכילת המן יבוא לידי [illegible] טובות וישרות כדי שיקבל עליהם קיום [illegible] והמצות ופיין בס' הישר לר"ת שהראשון [illegible] המידות טובות הוא האמונה והבטחון [illegible] היסוד ושורש של כל המידות טובות. ועל [illegible] יוכל לבא תיכף להיסוד ושיקר של כל [illegible] שהוא מצוה של ואהבת לרעך כמוך כמו [illegible] בגמרא מעשה באחד שבא לפני הילל הזקן [illegible] לו רבי למדני תורה על רגל אחת והשיב [illegible] ואהבת לרעך כמוך וזה מבואר בכל הספרים הקדושים שזאת המצוה הוא יסוד וקובע שבו [illegible] כל המצות שבתורה וגם החוש מעיד של [illegible] כי אם הוא אוהב את חבירו בעצמו אז בודאי [illegible] מאד מגיעה וגדולה ניאוף ורציחה ואוגלה

ונקימה ונטירה ועוד הרבה מאד מה שהשכל מחייב אבל בלתי אפשר לקיים המצוה הזאת של אהבת כל ישראל בלב שלם אם לא מי שיש בו האמונה והבטחון באמת והיינו שיאמין מידת האמונה והבטחון יתברך שמו הוא מנהיג באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא מנהיג ומשגיח על הכל בכל עת ובכל רגע ומתן לכל חיים ואים די מחסורו ואין שום אדם יכול לנגוע במה שמוכן לו ומי שיש בו האמונה הזאת הוא בא תיכף למידת הבטחון כי תמיד לבו נכון ובטוח בד' שיזמין לו ויבא לידו מה שהוא צריך וממילא לא יכלה ימיו ושנותיו בטרדות ועסקים כדי להרבות הון רב ושאר וכסוס כי הוא מאמין שאין ביכלתו כלום רק מה שקצוב לו מן השמים כן יהיה לא פחות ולא יותר ואחר שיוטבע היטב במידה הזאת אז יוכל לבא בנקל להמצוה של ואהבת לרעך כי כל מה שילאה אצל חבירו לא יחמוד ולא יקנא בו כי הוא מובטח שאין זה חלקו ואפילו יעשה לו חבירו איזה הטבת גדול כגון אם הוא אנוש ואחבירו יעשה גם כן חנות כגון אם הוא אנוש ואחבירו יעשה גם כן חנות בזאת לא ירע לבבו כלל כי הוא מובטח שחבירו לא יזיק לו כלל ולא יגע במה שמוכן לו עליו אין לא יזיק לו כלל ולא יגע במה שמוכן לו עליו אין לבוסיף וממנו אין לגרוע לכן עלה בחכמתו יתברך לחזון את ישראל במן שירד מן השמים בכל יום ולא ליום אחד על חבירו כדי להרגיל את ישראל עם קרובו למידת הבטחון ולא ידאג דאגת מחר. וגם ליום שלא ילקטו הרבה רק שומר לגלגלת כדי שלא יקנא אים את חבירו ולא יהא אין להשגיר. והראיה שכל מי שלא שם לבו אל דברי הש"ת יתברך וליקט יותר לא הועיל כלום כמ"ש וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר וכל זה עשה הקב"ה למען נדקו שיגדיל תורה ויאדיר דהיינו על ידי שיהיו מורגלים היטב באמונה ובטחון יבואו לקיום התורה כנ"ל ושפיר סיים הכתוב ואומר למען אנסנו הילך בתורתי אם לא כי זה הוא אות גדול על קיום התורה:

בפסוק זה הדבר אשר ציוה ד' לקטו ממנו איש לפי אכלו עומר לגלגלת כו' ויעשו כן בני ישראל כו' וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר. יש להעיר בפסוק זה שעשה דקדוקים. אחד כבר ידוע כי התורה היא גאחיות

הרמ"ב ת"ת מעשה טיילקויס נדפס

אח בשרכם כנבחות וכחילות השדה. וכאשר קרה לנו בדוריט שכותר דס ישראל כמיס רח"ל, ושם מחות רבות מישראל עלו על מוקדה כי"ד, וכבר כתריך מרן דודי זצלה"ה בזיוחל משה בהקדמה, שכל זה בא בעון העברה על השבועות. וגם כעת עדיין לא בחנו על המעוחה ואל הנחלה, ואין לך יום שלא חכה קללתו מרובה מחביריו, ה' ישמריעו. ולעת כזאת חיובא רמיא על כל מי שירחת ה' טוב לנפש, לשם לבניו ולביתו אחריו להבדל מכם ומכמוגם, ולבלי להכשל אף לרגע אחת במחשבת המינות, וכמו שאמרתי לפרש טוכח התפילה וכל המיגים כרג"ע יאבדו, כי על ידי רגע אחת של מינות יכולים להאבד ולהנתק משורש הקדושה חלילה.

הבורא כל עולמים יערה עליגו רוח טהרה ממרומים, שחכה לחקן את אשר פגמנו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם, והוא יפן ברחמיו לעמו בזכות אבותיגו ורבותיגו הקדושים אשר שפכו נהרי נחלי דמעות עבור הגאולה שלימה שיחכו לרחוחה בחיים חיותם, ובעוה"ר כלו כל הקיצין ועדיין לא נשעגו, ונריכים אנו לסייעתא דשמיא מרובה להתחזק בגלותיגו בדרך התורה והיראה, ולגדל תלמידיגו לתורה ועבודה ומעשים טובים, ותפילתיגו שגורה בפיגו שחכה בקרוב בימיגו אל הישועה האמיתית בהתגלות כבוד שמים עליגו בב"א.

*

ל' עוד יתבארו דברי רש"ז"ל וארא אל האבות.

ונראה בהקדם דברי הרב"ק הרבי ר' מנחם מענדל מרימנוב זי"ע בדברי מנחם (פ' וירא) על הכתוב וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו, ולהתורה אומרו וישלח אברהם את ידו מיותר, דיספיק לומר ויקח אברהם את המאכלת, אמנם ביאור הדבר כי בשאר כל המצות היו אבריו וגידיו של אברהם אביגו משיגים המצוה ורוצים מאליהם לדבר מצוה, ולכן כאשר ראה את צרתם של ישראל, ומתוך שיחו וצערו ביקש לומר למה הרעותה לעם הזה, לא בטיקל עלתה לו לומר דבריה אלו להתאונן על דרכי השי"ת, כי דבריה אלו לא היו לרצון לפני ה', אלא שלמודתם של ישראל כפה את עצמו לומר דיבוריה אלו בעל כרחו, וזה שכתב רש"י דיבר אתו משפט על שהקש"ה לדבר ולומר למה הרעותה, היינו שבקושי עלתה לו לדבר ולומר למה הרעותה, ומזה היה צריך להתבונן כי אין רצון ה' לומר הדבריה הללו, עכ"ד ודפח"ת. (ועיין בעלי חיים בפרשתן מ"ש בבחינה ז').

אבן אם ישחל השואל מנגן שמשה רבינו היה בדרגת אברהם אביגו, שאבריו וגידיו יציגו מעצמם את רצון השי"ת, עד שעל ידי זה מצאה הקפידה מקום לגות עליו שהיה לו להשיג כי בודאי אין רצון הבורא יח"ש לומר דבריה אלו כיון שעולה לו בקושי, הנה מבואר בזוה"ק (ח"ג דף שלח:) שבעה זכאי קשוט ברא קוב"ה בארעא,

ושחיל להו כל חד וחד בדרא דאתחזי, ואיגון אבהן דעלמא, אברהם יצחק יעקב יוסף משה אהרן דוד, עיי"ש בדבה"ק. הרי שמשה רבינו נחשב בין אבות העולם בבדרגת אברהם יצחק ויעקב, ובכן כיון שמשה רבינו היה בבדרגת האבות, לכן נחשב לו לפגם מה שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה. ומעתה כאשר פתח הכתוב ואמר וידבר אלהים אל משה וגו' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, שדיבר אתו משפט על שהקשה לומר למה הרעותה, לזה הוסיף רש"י ודרש וארא אל האבות, לרמז על כל שבעת הנדיקים הנקראים אבות, שהולם היו בבדרגת אברהם יצחק ויעקב המפורשים בפסוק, וביומיהם משה רבינו, ודבר זה הוא נחינת טעם על שדיבר אתו משפט, כי לפי מדרגתו היה לו להתבונן ממה שעלתה לו בקושי שאין זה רצון הבורא.

*

יא אז יאמר לפרש דברי רש"ז"ל, וארא אל האבות.

ויבואר על פי מה שכתב בזרע קודש (פ' נצבים) לפרש הכתוב ושב ה' אלהיך את שבותך, דהנה בהתעוררותא דלתתא נעשה כן לעילא, וכשהדם שב ומתחרט על חטאיו גורם תשובה למעלה, כאמרם ז"ל (סוכה נב:) שכביכול אומר ואשר הרעותי, אני הוא שגרמתי להם שברחתי את היכר הרע. ועל דרך משל לאב שנתן לבנו סכין לשחוק בו כדי שיגיע לו שעשוע ותענוג מזה, ובנו בסכלותו לא סגר הסכין בנדנו ותתך בו ידו, וכשרואה האב הנער של בנו, מצטער על שהוא גרם לו הנער הזה על ידי נתינת הסכין, אף שבאמת היה כוונת האב לטובתו, הה שאמר ושב ה' אלהיך את שבותך, כלומר שהוא כביכול ישוב בתשובה על ידי שבותך, עכ"ד.

ובזה הא"ז זצלה"ה בקדושת יו"ט (פ' אחרי) לתת טעם לשבח על מה שאמרו חז"ל (תנחומא בחיבו ס"ד) דתשובה מהני רק לישראל ולא לאומות העולם, דהנה אגל בני ישראל עם קודש העמוסים מני בטן, בני חביבו הבחבות הקדושים, בגדק היכל לומר ולשפוע עליהם שלולא היה הרע שברא הקב"ה אוקמיה אחזקת אבותיו שבודאי היו עובדים את הש"ת בכל לב ונפש, ושפיר יולדק לומר ואשר הרעותי, מה שאין כן אגל העכו"ם אשר זנחה אמם והם ממקור הרשע ותאוותם בוער בקרבם, וכל מגמתם רק למלא תאוותם הגופניות, אי אפשר לתלות ביאר הרע ששאור שבעיסה מעכב, כי גם אם לא ברא הקב"ה את היאר הרע גם כן היו הולכים בדרך לא טוב, על כן בדין שלא יועיל להם תשובה, עכ"ד.

והנה איתא במדרש (ילקוט בשלח רמז רלד) שעטן שר של מצרים מה נשתנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה. אלא כתירון לזה כי בני ישראל עשו תשובה במצרים כדאיתא במדרש (שמו"ר פ"א סל"ו), ותשובה מועיל רק לישראל ולא לאומות העולם. ובכן כאשר שלח הקב"ה את משה רבינו לגאול את בני ישראל ממצרים, נתעורר הקושיא הללו והללו עובדי עבודה זרה, ולזה פתח רש"ז"ל ודרש וארא אל האבות, כי אגל בני ישראל איכא חזקת אבותא, אשר לולא היאר הרע בודאי היו עובדים את הש"ת בכל לב, ולכן הועיל להם תשובה ונחכפר עוונם, מה שאין כן אומות העולם שהם ממקור הרשע אי אפשר לתלות ביאר הרע, שהרי כל יאר מחשבות לבם רק רע כל היום, ואינו מועיל להם תשובה.

*

יב עוד יש לפרש דברי רש"ז"ל וארא אל האבות.

וי"ל על פי מה שכתב בשפתי כהן (פ' דברים) דלהתורה כל הבוכחות שהוכיח משה את

אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה
עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא: י וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי

קֳדָמַי עַמָּא הָדֵין וְהָא עַמָּא קְשֵׁי
קָרֵל הוּא: י וּכְעַן הַנַּח בְּעוּתָךְ מִן

לקט בהיר

כח) עורף הוא אחורי הצואר, וכשאתה מוכיח אותם פניה נפניה הם מחזירים פניהם לצד אחר ומראים לך את ערפם, ובתנס אתה משתדל עמם להחזיר פניהם אליך הם נשארים בלי להחזיר כאילו נתקשה ערפם ואינם יכולים להזיז, וכל זה משל ודמיון, והרצון שממאנים לשמוע (בא"י): כט) פי' ב' דברים נשמע ממאמר הקב"ה, נשמע שצריך משה להתפלל, גם נשמע שבכחו של משה לעכב כביכול, שאם רצון עליון היה אומר לו שלא יתפלל, ומי הוא עוד עבד נאמן כמשה לעשות רצון קונו, ולמה לומר שיניח לו והוא עדיין לא התחיל להתפלל, אלא ודאי פירושו ועניינו ההפך

רש"י

(ט) קשה עורף. מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיכם[כח] וממאנים לשמוע: (י) הניחה לי. עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו[כט] שאם יתפלל עליהם לא יכלם (תנחומא - ברכות)

אור החיים

להם וגו' לא בא אלא לתת טעם לירידת משה ממדרגתו ועכשיו בא לדבר מה שטוגע לישראל על חטאתם, לזה אמר ויאמר וגו', וזולתה יהיה נשמע שעל זה באה הודעת סרו מהר[קמא] והבן:

י. ועתה הניחה לי. אומרו ועתה ירלה לגד שהוא מרלהו באומרו ואעשה אותך וגו', ובזה יניחהו לכלותם ויאמר משה בלבו ומה הבטחה היא זאת וגם לבניו יחרע כמו כן והיו כלא היה, לזה אמר שלא יבקש ממנו להניחו אלא עתה, אבל גוי שיעשה ממשה לא יאמר ה' עוד אליו הניחה לי, או לגד שיהיו מטיבים דרכם[קמב] או שמבטיחו שלא יאמר לו עוד הניחה[קמג] ותמיד יבטל משה גזירה מעליהם. ובדרך רמז רמז שלא לוה עליו הניחה אלא באותו עת ולא תמיד, וממולא דבר אחה יודע שיעמוד תיכף ומיד בתפלה, כי יאמר ועתה אפילו על שיעור רגע, והנה עבר במשך אומרו ועתה, ולזה תכף ומיד עמד בתפלה ולא הניחו לחרות אפו. עוד ירלה לפי דבריהם ז"ל (ב"ר כ"א) שאמרו, אין ועתה אלא תשובה, רמז לו שיעשה תשובה על הסובב ממנו כי הטעות ולא מדבריו שאמר להם לסוף מ' אני בא, ולא פירש להם שהוא לבד מאותו יום שמזה טעו. עוד ירלה

אור בהיר

הסכימו. קמא) פירוש היינו אומרים שההקדמה שאמר ה' סרו מהר וגו' עשו וגו' ושמתוו כל זה הוא בשביל לומר ויחר אפי וגו', ויהיה קשה לנו מדוע האריך ה' בהודעת שון ישראל כ"ל הגם שישעו. קמד) פירוש לא שאל הסכמתו יתברך מקודם. קמב) פירוש הקב"ה מבטיחו שיהיו כולם לדיקים. קמג) לשון עתיד. קמה) פירוש בא בטענת למה, מאמר

(9)

וַיִּחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם וָאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ
לְגוֹי גָּדוֹל: ב וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יַחֲרֶה אַפְּךָ

וְיִתְקַף רוּגְזִי בְּהוֹן
וַאֲשֵׁיצִנּוּן וְאֶעְבֵּד יָתָךְ לְעַם סַגִּי:
א וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ אֱלָהֵהּ וַאֲמַר
לְמָא יְיָ יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּעַמָּךְ דִּי

רש"י

ל"ג): (יא) למה ה' יחרה אפך. כלום מתקנא אלא שאם תניח לי אז ויחר אפי וכו', והוגמא לזה ודפקוס יוס

לקט בהיר

אור החיים

המרגים יסובב העלבון וכיגון ותהיה תרופתו באחד מב' דרכים, האחד בנקום נקם מהסובב, הב' בדברי רצוי לשיעור המספיק להרגע הקפדת העלבון, והנה בעשות ישראל מעשה המכוער אין לך עלבון לאל עליון גדול מזה, והוא אומרו סרו מהר עדיין כלה בחופתה והנה הרה לזנוים, והנה הרגיש אלהינו יתעלה שמו הרגש גדול עד שמחמת עולם ההקפדה משב כי לא יועיל הרילוי שהוא אחד מהב' המרחיקין דאהבו העלבון זולת דרך הנקמה כמו שהתבנו, והנה גם זה הוא מושלל ממנו יתברך על פי דבריהם ז"ל (שמו"ר ב') כי אין הקב"ה סובל לראות צער לדיקו וידידו, ומימי עולם שמעוהו שאמרו ז"ל (ב"ר ל"ב) שלא הביא מבול עד אחר פטירת מתושלח ולא מחושלח לבד אלא כל לדיקי הדור הרמוז בפסוק (בראשית ז' כ"ב) כל אשר נשמת רוח חיים באפיו כבר מתו קודם הבאת המבול כמאמרם ז"ל (זוהר ח"א ר"ו.) וכן הוא אומר (ישעי' נ"ז) מפני הרעה נאסף הלדיק, והנה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם את אשר יצטער נאמן ביתו באבדן מולדתו יתב' יוֹפֵר בטוגע לו ולא יותר בדבר הטוגע לידידיו, ובראותו יתברך כי אין מקום להניח דאגתו בקש ממשה דבר שיניח לו, והוא לבל יצטער על הדבר ואז יהיה מליאות לחרות אפו ויהיה לו נחת רוח, וכביכול ריצהו למשה על הדבר, ואמר לו ואעשה אותך לגוי גדול, דקדק לומר לגוי גדול ולא אמר ואעשה אותך גוי גדול לומר הנס שאינך הן עתה בבחינת נשמתך גוי גדול אני אהנון אותך ואשפיע בך מדה טובה מרובה הפלגת נשמות קדושות, ולזה לא אמר ויהיה ממך גוי גדול[קמז] כי צריך מעשה בנין חדש בשורש נשמתו. עוד רמז לסתור טענת ואיה הבטחתך שנשבעת לאבות, לזה אמר ואעשה אותך לגוי גדול פירוש לקיום הבטחת גוי גדול (ברא' י"ב ב') שהבטחתי לאבות, ובאה התשובה של משה כי מן הנמנע שיניח לו והראהו לעברו על הדבר באומרו ויחל משה ואמרו ז"ל (ברכות ל"ב.) אחזתו אחילו וכמה עניינים של מרירות נפש עשה לפני קונו זה כנגד הניחה לי. וכנגד אומרו ויחר אפי שהיא טענה שעליה בא כי זולת זה אין לה' נחת רוח מעלבון העלבון לזה אמר למה כ' יחרה אפך פירוש למה לא מצאת תיקון לדבר אלא חרון אף כלך לדרך זו והוא בחינת הרילוי שהתבנו, טענה ראשונה שיש לך לחוש על קניך, והוא אומרו בעמך ואין אבידה אלא לבעליה, ב' אשר הוצאת ועל ידיהם נתפרסמה אלהותך[קמח]), ג' למה יאמרו מצריים[קמט]), ד' זכור לאברהם וגו' ובזה יש לך דברים וטעמים נכונים המספיקים לבחינת הרילוי, ועלתה ביד משה הטענה וינחם ה' וגו', וירמוז תיבת וינחם לשון נחמה ולשון נחת כי נח תוקף הרוגז שהיה לו ומתמלעות זה ניחם על וגו'[קי]), ועיין בפסוק שאחר זה:

יא. למה כ' יחרה וגו'.[קיא]) על פי דבריהם ז"ל

אור בהיר

שמתו יתברך לכנות כעסו. קמז) אלא הוא בעצמו צריך להיות לבחינת גוי גדול. קמח) ויתבטל אם כן ספירתו. קמט) פירוש לא די שיתבטל קידוש השם, אלא יהיה חילול השם חס ושלום. קנ) ג' לשונות שיתם וינחם נפעם ח', כי דברי משה היו לו כביכול לנחמה ונחת רוח, והבה נחה ושקט החרון אף, ועל ידי זה ניחם ושאר מתחבטתו הראשונה לכלותם. קנא) מה זו שאלה למה, הלא חטאו.

בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה: יב לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי

אפקתא מארעא דמצרים בחיל רב וביד תקיפא: יב למא יימרון מצראי למימר בביישתא אפקתנון לקטלא יתהון ביני טורא ולשצייותהון מעל אפי

אור החיים

זמו"ר מ"ב) שאמרו שערב רב לבד עשו את העגל ואת אומרו (פסוק ז') שחת עמך ולדבריכם ז"ל שברח לומר שהיה בהקפדה על כל ישראל שלא חו וכפי זה יהיה כוונת משה באומרו למה נענה שמעת כי כיון שערב רב הם המשחיתים אין וי שיחרה אפו בעמו שהם ישראל, והגם שיש ם דין ומשפט[קיב] עם כל זה לא נחרה אפו בהם, זולת דבר אחה יודע כי הסכים על השמדת ערב ואולי כי זה דייק באומרו אשר הוצאת מארץ ים[קיג] ולא ערב רב שמעצמם יצאו. ונראה כי כל ; רב שהיו אז מתו שאפילו פטרון שקבלם יס על כלייתם וגם אין לו פנים לבקש רחמים ם אם על קבלתם נענש כמו שכתבנו למעלה, אין להם זכות אבות וטענות שהזכיר משה תוי[קיד]), ולפי פשט הכתוב שישראל עשו העגל ואהו לו טען משה כנגד חלק שלא עשו כי הלא ! שמתו כל עושי רשעה והם ג', יש שעבדו ם והתראה, ויש בעדים לבד, ויש בהתראה ל אלו מתו ולא נשארו אלא מי שלא היו בו מ' ה' אמר למשה ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול ה שביקש לעקור את הכל לזה נענה אל ה' ' יחרה אפך בעמך[קטו]) פירוש באותם שלא כל עיקר ולא מרדו בך כי על טענת ערבנות[קטז]) לא יעקר מהם זכרון עמך: ' הוצאת וגו'.[קיח]) בטענה בא לסתור מה שאמר ואעשה אותך לגוי וגו' כי לא יתכן

שימלא הכנת אותה הצדקות כאשר ימלא בעם זה כי הם הוציאם ממצרים מה שאין כן בני משה אשר יקום ה' אינם בגדר זה, והלא תמצא כי תחילת דבר ה' בעשרת הדברות (כ' ג') אמר אשר הוצאתיך וגו' זה יורה כי יציאת מצרים הוא דבר המעמיד השתעבדותם לבורא, ולך גם ראה מה שהתבאר בפירוש פסוק זה, ועוד בכל המצות תמצא רמז יציאת מצרים ואם אלו לא יעמדו בעבודת הקדש מכל שכן הבאים ממשה אשר לא ידעו ואינם בגדר יציאת מצרים ומעתה הפסד זה אין לו תיקון בבני משה, ואומרו בכח גדול[קיט]) פירוש ויש לחוש למה שבא בכח גדול לבל יפסידנו. עוד יראה באומרו אשר וגו' פירוש לך כי ה' אמר אליו שחת עמך שלא ראה להנותם אליו אם כן איך יעוד משה להזכירם לפניו בשם עמך שהוא דבר שבלבו ה' אשר על כן דקדק בלשונו ואמר הוצאת וגו' פירוש לא לך שהם עמך עדיין אני קורא אותם עמך אלא לבחינה זו אשר וגו'[קכ]):

יב. למה יאמרו וגו'.[קכא]) פירוש יש בזה חילול ה' כי יאמרו מצרים אתמול אמר (לעיל ד' כ"ב) בני בכרי ישראל שלח וגו' ויעבדני והן עתה גילה סופו על תחילה כי לא לטובה יכוין וח"ו נראה כשקר[קכב]), עוד נתכוין בזה כי דבר ידוע שישראל יעבדו ה' וכל האומות יעבדו עבודות אחרים וממה שיראו שהוציאם ה' לרעה מה שלא עשה לעובדי זולתו אם כן ח"ו פגם גדול מופלא

אור בהיר

! שלא מיחו. **קנג)** וכי יש לו להקב"ה עם אחר, שצריך לגיין אותם אשר הוצאת וגו'. **קנד)** שאין חילול השם . **קנה)** ולא אמר בישראל, שר"ל „בעמך" אותם שרוצים עמך שבטוקים ודבוקים בך. **קנו)** פירוש בשביל **קנז)** לפי פשט הכתוב שישראל בעצמם עשו העגל, אם כן איזו הזה למה. **קנח)** ומה נפקא מינה. **קנט)**
: מודה אני שהם עמי כמו שאמרת, עם כל זאת גם בבחינת עמך הם, שהרי הוצאת אותם מארץ מצרים. **קס)** ומה איכפת לן מה שיאמרו. **קסא)** באומרו ויעבדוני.

(10)

אַרְעָא תּוּב מִתְּקוֹף רוּגְזָךְ וְאִתְחַיַּב מִן בִּישְׁתָּא דְּמַלֵּלְתָּא לְמֶעְבַּד לְעַמָּךְ: יג אִדְכַּר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדָּךְ דִּי

הֲאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ: יג זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִישְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם

רש"י

חכם בחכם[ל] גבור בגבור (תאמ"): (יג) **והנחם.** כתעשה[לא] מחשבה אחרת להיטיב לכם: **על הרעה.** אשר חשבת[לב] לכם: (יג) **זכור לאברהם.** אם עברו על עשרת הדברות[לג] אברהם אביהם נתנסה בעשר* נסיונות ועדיין לא קבל שכרו[לד] תנהו לו וילאו עשר בעשר (פס): **לאברהם ליצחק ולישראל.** אם לשריפה הם זכור לאברהם[לה] שמסר עצמו להשרף* עליך באור כשדים, אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה, אם לגלות[לו] זכור ליעקב שגלה לחרן (פס), ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם כחם של שלש רגלים[לז] אינו עומד* לפניך בשעת כעסך קל וחומר לכחם של רגל אחד (ברכות ל"ב): **אשר נשבעת להם בך.** לא נשבעת להם בדבר

שיני נטחשמת • בנסיונות. • נעמד לשרף. • לא יעמוד.

לקט בהיר

אחד ומתו כל הנלון, שפירושו אם ידפקום אז ומתו ועניינו שלא אדפקום וכידי שלא ימותו, וכן נקמן ל"ג ה' עיי"ש. וזה לא יקשה קושיית המהרש"א למה הביא רש"י דרשת חז"ל בברכות ח"ל מלמד שחפצו משה להקב"ה וכו' אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם עכ"ל, שבכלל דבריו דבריהם ז"ל: ל) דאל"כ מה זו שאלה למה יחרה וכו', וכי אין כלפי בזיון וקלף (רא"ם), גם מיישב בזה יתור תיבת „ה'" שפירושו אתה ה' שאין גבול לגדולתך הילך יחרה אפך „בעמך" (בא"י): לא) מתפעל פי' יהיה נעשה מחשבה אחרת, ורש"י לשיטתו שאין הנחם פירושו ענין חרטה, וכאדם שחשב שלא טוב עשה מה שעשה, לא כן הוא, אלא מאחר שהמחשבה של עכשיו אינו כמו עד עתה קרא אותו הכמוה הנחם, וכאן מוכרח הוא (חוץ ממה שלא שייך חרטה לפניו יתברך) שהרי לא היה שום מעשה רעה שיהיה שייך חרטה, רק מחשבה (בא"י), וזה טעמו של רבינו שאמר בדיבור הסמוך אשר „חשבתם", ולא אמר אשר דברת שענין זה של הנחם לא שייך בדיבור רק במחשבה ואם יהיה מחשבה אחרת ממילא שיבטל הדיבור (ב"ב): לב) פי' חסר מן הכתוב שנשאר בכח בין השורות ומובן שהוא כאילו כתוב על הרעה אשר חשבת לעשות לעמך, שבלא זה יהיה פירושו לעמך לבדך עמך, ואינו כן, שלא התפלל בזכות האבות ומפני חילול השם: לג) עיין בפירוש משכיל לדוד שחשב ומנה כל ה' דברות ממש שעברו במעשה העגל, ועל פי פשטות שקול ע"ז כנגד כל התורה כולה לא רק כנגד עשרת הדברות, ולא אמר כל התורה שהרי עדיין לא נצטוו (ב"ב): לד) שהרי כתיב ועושה חסד לאלפים, שפירושו המתחסד עם קוטו שכרו עד אלפים דורות, ופשיטא שאברהם המתחסד לא קבל שכר זה (מ"ל): לה) הכרח ח"ל לדרשה זו וכן לדרשה שבדיבור הקודם מכח ב' קושיות שיהנם בכתוב, א) אם טענתו של משה הוא רק מה שנשבע הקב"ה להם, א"כ היל"ל זכור השבועה אשר נשבעת לאברהם וכו', אלא ודאי מוך מן השבועה טען שיזכור להם זכותם ומסירת נפשם וענקה לבניהם שבלותם לערם ויגונם מה שסבלו עבור קידוש שמו יתברך כל אחד ואחד מן האבות, ואם רק לדרשה זו יכוון הכתוב היל"ל זכור לעבדיך לאברהם לאמר וכו' וכמו שאמר הכתוב בפ' עקב (ט' כ"ז) זכור לעבדיך לאברהם וכו', וכן ראוי להיות, אלא ודאי רצה הכתוב בשינוי זה לרמוז ולהסמיך תיבת זכור לתיבת לאברהם לומר שיש טענה מאברהם מוך מזכותו שיש לו בכלל האבות חו העשרה נסיונות שנתנסה בהם (ג"א): לו) וגזירת שקילה ומתן אין צורך להזכיר שהם רמוקים מדרך הטבע, ואם יעלו מג' פורענויות אלו כ"ש שיעלו מקילה ומתן (ג"א): לז) פי' ג'

אור החיים

לעובדי ה' ותחזקנה ידי עובדי אלילים חזקה שיש עמה טענה, ואומרו תיבת לאמר כי אין הכרח שיאמרו הדברים כמות שהן כסדרן אלא יאמרו דברים שזה כוונתם, או יראה לאמר שאין הדברים אמתיים ח"ו אלא בבחינת כאמירה, עוד יראה כי לא מצרים לבד יאמרו אלא יאמרו הם ושמיעו הדברים לכל שבזה יתרבה ח"ו חילול ה':

יג. זכור לאברהם וגו'. אין הכוונה על השבועה שזה כבר השיבו ה' שיקיים שבועתו בזרעו של משה ויהיה לגוי גדול והוא זרעם של

בסעודה שלישית פרשת וארא תשס"ד

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה', ואראה אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל שד-י, ושמי ה' לא נודעתי להם וגו', והבאתי אתכם אל הארץ וגו', וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (ו-ז). ולא אחרינ דקדוקים מהו הענין בזה שאל האבות נתגלה בשם א-ל שד-י, ולמשה רבינו בשם הוי"ה. - גם מה שאמר והבאתי אתכם אל הארץ, לכאורה לא נתקיים, שהרי יוצאי מצרים מתו במדבר, רק בניהם אחריהם נכנסו, והם היו מורשים ולא יורשים. — ובגמרא (ברכות לה.) פליגי מי המוציא הוי לשון עבר או לשון עתיד, ויכולין לברך על הפת המוציא, דרבי נחמיה סובר המוציא דמפיק משמע [שעתיד להוציא] דכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים [וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו]. ורבנן סברי, ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל, כל מפיקנא לכו, עבידנא לכו מילתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים דכתיב וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם [שאני הוא שהוצאתי אתכם] ע"כ. ויש להבין הלא רואו כל האותות ומופתים שעשה משה בשליחותו של מקום, ומה צריכין להוסיף ידיעה דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים.

הנה נתוועדו בשבת זה החברים ביחד, ומכליומו הוא כדי לאחד את עצמינו, להיות כאיש אחד בלב אחד באהבה ואחוה וריעות. המורה הקדושה צוה לנו לאהוב את כל אחד ואחד מישראל, ואהבת לרעך כמוך ממש, מכל מקום בחברים יש אפשריות יותר לעשות אחד עבור

מכירו ולהיות לו לעזר. ודבר זה משוב[illegible] בעיני המקום ית"ש, ושכרו גדול מאד, [illegible] פירותיהן גם בעולם הזה. וכאשר עושה אש[illegible] מכירו הן בגופו והן בממונו, אין הוא עושה [illegible] לחבירו, אלא זה ממציא ברכה לתוך ב[illegible]

הכתוב אומר, ומשה היה רועה את צאן [illegible] חותנו כהן מדין, וינהג את הצאן [illegible] המדבר, ויבא אל הר האלקים חורבה (ב[illegible] וכתב בתורת משה (ז.) ובדרשות חתם [illegible] (מ"ב שעה:) דמרגלא בפומיה דמו"ר הגאון [illegible] נתן אדלער זצ"ל, לפרש הפסוק, דמשה ל[illegible] היה בעלה דמטרוניתא, והקב"ה נקרא חות[illegible] ויתואר הקב"ה בשם יתר, על שם יתר מר[illegible] לדיק (משלי יב-כו), וישראל הם צאן מרעיתו [illegible] הקב"ה, ומשה רבינו רעיא מהימנא דידהו. [illegible] רמז לנו הכתוב, ומשה היה רועה צאן יתר[illegible] חותנו, שהיה רועה ומנהיג ישראל שהם צ[illegible] של הקב"ה המתואר יתרו כנ"ל, והוא חותנו [illegible] משה רבינו כנ"ל. אמנם וינהג את הצאן רק אח[illegible] המדבר, ולא יותר, כי לא הכניסם לארץ ישרא[illegible] ומאי טעמא היתה כואת, כי ויבא הר האלקי[illegible] חורבה, כדי להכניס אל הר האלקים המעו[illegible] בנ"ל, אחר שיחרב, כדאיתא במדרש רבה (במד[illegible] יט-יג) שלא מת משה במדבר אלא להכניס עמ[illegible] דור המדבר לימות המשיח עכה"ק.

ויש להוסיף בסיום הכתוב, ויבא אל הר האלקים [illegible] חורבה, דאיתא במדרש רבה (פתיחתא לאיכ[illegible] סימן כד), שבעת החורבן אמר הקב"ה לירמיה הנביא שיקרא את משה רבינו לבקש רחמים [illegible]

הוא לא יכול להשתעבד בשעה שאחיו הם בצער, והלך לבלות עצמו בגרמן של ישראל להיות רועה במדבר חורבה, על כן זכה להבחר להיות גואלן של ישראל, ולהיות רועה נאמן להם. וחזו ומשה היה רועה את צאן יתרו, הוא המחבר בריעות ואהבה עם צאנו של מקום, ולכן זכה וינהג את הצאן אחר המדבר, שכל השנים שהיו ישראל במדבר היה הוא הרועה שלהן, כי מי שמפקיר עצמו לטובת אחרים, ומשתתף עצמו בגרמן של ישראל זוכה אחר כך לגדולה.

[illegible] בן ברש"י על הכתוב ויבו שוטרי בני ישראל (שמות ה-יד), השוטרים [illegible] היו, ותפסו על חבריהם מלדתקם, [illegible] הלכים לעוגשים שהם מצריים, [illegible] הסכות, היו מלקין אותם על [illegible] המלאכה, לפיכך זכו אותן [illegible] נאצל מן הרוח אשר [illegible] שנאמר אספה לי שבעים [illegible] (במדבר יא-טז) מאותן שידעת [illegible] זקני העם ושוטריו [illegible] ולכן פירש רש"י [illegible] שהיו שוטרים [illegible] אלים ע"ש. והיינו [illegible] הלכות, על המצות שהכו [illegible] הלכים, הרי לנו גדול השכר [illegible] בגופו עבור חבירו, שנאצל [illegible] רוח ממרום להיות נביאים.

ולעומת זה מצינו במצרים, שהלך משה ואהרן ואסף את זקני בני ישראל, ללכת אל פרעה שיוציא את ישראל ממצרים, ואמר הכתוב, ואחר באו משה ואהרן (שמות ה-ג), וברש"י אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן,

עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין, לפי שירלו לנכם, ונפרע להם בסיני, וגנב משה לבדו וגו׳, והם לא יגשו (נהלן מ-ג), המזירם לאמוריהם (שמו״ר ה-יד) ע״ש. הרי שבשביל שלא הכניסו עצמם בעובי הקורה לסבול, כדי להקל השיעבוד מישראל, אבדו מעלתן בעת מתן תורה, שלא זכו להשגה יתירה להיות להם ממיצה לעצמן. — ורומים מזה כי יש השבון בשמים על כל דבר, ומי שמוסר עצמו לטובת חבירו, יש לו שכר גם בהאי עלמא, ומי שמונע עצמו עבור נוחיותו, כמו החקנים, ניטלה מהם השגתם בעת מתן תורה.

והנה איתא במדרש (שוחר טוב תהלים עט), מזמור לאסף אלקים באו גויים בנחלתך (תהלים עט-א), קינה לאסף מיבעיא ליה, אלא אמר אסף מזמור על שכילה הקב״ה אמתו בעליה ואבנים שבביתו, ומפני כך הומיד פליטה בישראל, שאלמלא כך לא נשאיר משונאי ישראל שריד, וכן הוא אומר (מיכה ד-יא) כלה ה׳ את אמתו ולא אמר אלא ע״כ. וידוע מה דאיתא במדרש (סוכה בפרשת דרכים דרוש ב) כי אילו היה משה נכנס לארץ ישראל לא היה נחרב בית המקדש ע״כ. ומלינו כן גם בדוד המלך שאמר לו ה׳, אם אתה בונה אותו הוא קיים ואינו חרב (ילקוט שמואל קמה). ואיתא בגמרא (סוטה מ.) דוד ומשה לא שלטו שונאיהן במעשה ידיהם זכו׳, דאמר מר משבנה מקדש דאשון נגח אהל מועד קרסיו קרשיו בריחיו ועמודיו ואדניו ע״ש.

ולכן כאשר ביקש משה, אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג-כה), והלבנון זה בית המקדש (הש״י), ויתעבר ה׳ בי למענכם

ולא שמע אלי, ויאמר ה׳ אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. וגראה שאמר לו אם אתה מכנס לארץ, ואתה בונה את הבית אז כאשר יבא זמן שיחטאו בני ישראל, יעמוד לשפוך חמתו על כלל ישראל, כי מעשה משה קיימים, ולא יכלה חמתו בעצים ואבנים של בית ה׳. - וכאשר שמע זאת משה, מנגד אהבתו לישראל וויתר על כניסתו לארץ ישראל שלא יוחק אחד מהם. וזהו שאמר ויתעבר בי למענכם, כי לטובתם לא נכנס אל הארץ כדי שיפשוף חמתו על עצים ואבנים ולא עליהם.

— וזהו ומשה היה רועה את צאן יתרו, שהיה רועה צאן לישראל, בהבה ורעות, ועמד את הצאן רק עד אחר המדבר, ולא יכנס עמהם לארץ ישראל, והוא מטעם, ויבא אל הר האלקים חורבה, שאם יבא זמן שיצטרך לשפוך חמתו יביא החורבן על הר האלקים ולא על ישראל, ואלמלא היה נכנס עמהם, אז לא היה בית המקדש, והיה שופך חמתו על שונאי ישראל.

*

ועתה מען די געוואלדיגע אהבה וואס משה רבינו האט געהאט צו יודישע קינדער, ס׳איז א מדה וואס א יוד דארף זיך לערנען פון דעם, זיין גיט צו א חבר׳ן ח״ו נישט מצער זיין קיינעם, נישט מיט קיין געלט, און אפילו נישט מיט אונאת דברים. אויב איינער זאגט א ווארט פאר א צווייטן וואס טוט איהם ווי, איז עובר א לאו אין די תורה, לא תונו איש את עמיתו. מען דארף רעדן מיט יעדען יוד א לשון וואס זועט איהם נישט זיין טוהן. מען רעדט דאך צו יונגעלייט, ביי

[illegible] אויך, א מצוה וואס [illegible] נענעבען, לא תוהו [illegible] דאך מיט [illegible] ווי אזוי [illegible] צווייטן, ווי אזוי [illegible] מען רעדט מיט [illegible] ארער מען רעדט מיט [illegible] דאס איז היפוך [illegible] בעקונטשהייט. מען דארף [illegible] קענען אלעם סובל זיין [illegible] א רואיגע שטוב. א [illegible] ווארשטער האט נעגעבן [illegible] אז איז אין שטוב, אז [illegible] שטוב. ס׳זאל נתקדש [illegible] שטער׳ם נאמען אין דעם [illegible] יוסלישען א יעדע ווארט [illegible] א ווארט וואס ס׳טוט [illegible] קריטיקירן, דאס איז נישט [illegible] נאר אלעם זאל [illegible] וואס א איד נעבט אוועק [illegible] ארט איז שורה די ברכה.

*

[illegible] לכבוד לכבוד ישראל, [illegible] אלקי המקום, למה הרעתה [illegible] לא ידעתי לדבר כי לפני ה׳, [illegible] אל משה, ותעש״כ לרעה [illegible] אל לבנו, ודע כי דיבורו יעשה [illegible] לטובתם של ישראל, [illegible] הרעה לעם הזה, אף שידע שיגע בו [illegible] לגזול זה. והקב״ה ראה טוהר לבבו [illegible] שכרו, כמו שכתב במסס [illegible] (ב-ב) שעבור זה גילה לו הש״ש

הוי״ה, אשר לא זכו לזה האבות הקדושים. וחזו ודבר אלקים אל משה, מתחלה דיבר אליו קשות על שהקשה לדבר ואומר גמה הרעתה, ושוב אמר לו, הלא אתה ידעת שאין נכון לדבר כן לפני המלך וראוי להענש על זה. אך להיותו מוסר גופו וגם נשמתו עבור ישראל להנצלם, ולרחם עליהם השליך נפשו מנגד ודיבר קשות. בזכות זה מזכה למה שלא זכו האבות, כי הם לא יכלו לעשות ככה, כי לא עליהם ניבור לנהגם. על כן הם לא זכו כי אם להספקלריא של א-ל שד-י, ומשה זכה להספקלריא של אני הוי״ה. וזהו שחזר ואמר לו רכות אני הוי״ה, מעתה מזכה להספקלריא של הוי״ה, כי אל האבות נודעתי בשם א-ל שד-י, ושמי הוי״ה לא נודעתי להם ודפח״ת. הרי לנו כמה חשוב הוא בעיני ה׳ כאשר האדם מוסר עצמו עבור חבירו, שזכה עבור זה

משה מה שלא זכו האבות הקדושים.

ונראה דזהו מה שנאמר בחטא העגל, ויחל משה את פני ה׳ אלקיו׳ ויאמר למה יחרה אפך בעמך (שמות לב-יא). ולכאורה הוי ליה למימר את פני ה׳ אלקיו׳, ולמה קראו אלקיו. אך חז״ל אמרו (ברכות ג.) שמסר משה את עצמו למיתה עליהם שנאמר (שם לב-לב) ואם אין ממני נא מספרך. — ואמר לו ה׳ ועתה הניחה לי, אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שהפסיק משה להקב״ה כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו, ואמר לפניו רבונו של עולם אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם ע״ש. — ומהיכן לקח משה כח זה לומר כן לפני ה׳, אך ראה במגרים שעבור שאמר למה הרעתה, היה בזה נתת רוח ליולרו, עד שגילה לו את השם הוי״ה, זה נתן עידוד למשה כי חביב לפני המקום תפלתן של

אמונה

אמונה (ר"ה ל"ב) הלכה אינה מתיישבת עם

יוד מאה שנה

אמנם אי אפשר לומר שהמאמר מקבל אינה מתיישבת עם הלכה, אלא שהמאמר מקבל אינה מתיישבת עם הלכה, אלא שהמאמר מקבל אינה מתיישבת עם הלכה, אלא